

Burgar, Anton
Simon Gregorčič

S. Gregorčič

Simon Gregorčič

Življenjepis

Spisal

ANTON BURGAR

1907

Natisnila „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Založil Ign. Gruntar

LIBRARY
MAR 2 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

Predgovor.

Po smrti blagopokojnega pesnika Simona Gregorčiča so se čuli od več strani glasovi, naj bi se izdal pesnikov življenjepis. Nekateri goriški rodoljubi, osebni prijatelji Gregorčičevi, so se obrnili s prošnjo na g. Ignacija Gruntarja, c. kr. notarja v Ribnici, češ, naj on kot ožji prijatelj pesnikov sestavi natančno biografijo. Notar Gruntar se je odzval temu rodoljubnemu povabilu in je poveril podpisanemu nalogo, naj sestavi po njegovih ustnih podatkih in pismih, ki jih hrani od Gregorčiča, točen pesnikov življenjepis. Poverjena naloga nikakor ni bila lehka zlasti, če se pomisli, da so med velikim številom Gregorčičevih pisem le tri ali štiri datirana. Vsa druga pisma so brez vsakega časovnega znaka in podpisanega je stalo dosti truda, predno je mogel pisma vsaj približno natančno razvrstiti po časovnem redu.

O Gregorčičevem življenju se je pri nas bore malo pisalo, več o njegovih poezijah. Podpisani

se je potrudil, da je pregledal vso tozadevno domačo literaturo, in je uporabil pri svojem spisu predvsem Levčevo „Zlato knjigo“, ki je izšla v II. letniku „Lj. Zvona“ (1882).

Sledeč založnikovim intencijam je stremil podpisani za tem, da spiše Gregorčičev življenjepis na popolnoma objektivni podlagi, držeč se golih dejstev, tako, da naj je spis resnična zunanja podoba pesnikovega življenja in delovanja. Knjižica naj bi vplivala pomirjevalno, naj bi bodrila k delu in navduševala slovenski narod za vse dobro in blago, skratka: naj bi dvigala srca kvišku. — Gregorčič je pel za ves slovenski narod, in danes smo edini vsi brez razlike stanu in političnega prepričanja: da smo izgubili z Gregorčičem največjega pesnika novejše dobe.

Podpisani si je stavil v svojo nalogo opisati Gregorčičevo zunanje življenje in označiti pesnika kot človeka. Obširna ocena njegovega duševnega življenja, predvsem kritična ocena njegovih poezij, se bo pisala pozneje, ko bodo imeli naši pisatelji dovolj stvarnega materijala pri rokah. —

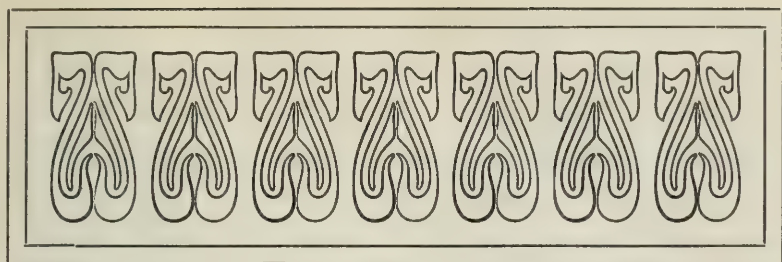
Ko je dokončal podpisani svoje delo v označeni smeri, je poslal notar Gruntar prvi spis ožjim Gregorčičevim prijateljem v pregled, in sicer v Gorico gg.: profesorju Josipu Ivančiču, izvrševatelju pesnikove oporoke, in drju. Antonu Gregorčiču, v Ljubljano pa gg.: župniku Ivanu Vrhovniku, županu Ivanu Hribarju in Vatroslavu Holzu.

Imenovani gospodje so življenjepis pregledali, tupatam kaj popravili, in na več mestih pristavili dragocene dodatke, za katere jim bodi na tem mestu izrečena najtoplejša zahvala. — Spis je podpisani še enkrat preuredil, upoštevaje omenjene popravke in dodatke. V jezikovnem oziru je knjižico pregledal g. dr. Ivan Prijatelj, za kar mu najlepša hvala!

Čisti dobiček je namenjen „Šolskemu domu“ v Gorici, ki je bil pesniku posebno na srce prirastel. Dolžnost vsakega posameznega rodoljuba je napram manom velikega pesnika, da podpira ta kulturni slovenski zavod, ki brani našo mladino pred potujčevanjem.

Na Dunaju, meseca vel. travna 1907.

Anton Burgar.

Leto 1844. je za nas Slovence posebno znamenito. Podarilo nam je dva duševna velikana, ki sta pripomogla s plodovi svojega duha, da se je povzdignila slovenska književnost do one višine, ki je ž nje mogel stopiti naš narodič v vrsto kulturnih narodov. Ta dva moža sta Josip Jurčič, ustvaritelj slovenskega romana, in pesnik Simon Gregorčič, naš največji lirik. Njegove poezije so učile, svarile, vzpodbujale in navduševale ves slovenski narod in isto moč bodo razlivale po širni slovenski domovini, dokler se bo razlegala po slikovitih naših krajih lepa slovenska govorica.

Rodil se je naš pevec Simon Gregorčič dne 15. vinotoka 1844 v majhni gorski vasici Vrsno, pol ure nad Libušnjem pod starim Krnom,

ki pomenja za goriške Slovence isto, kar za Kranjce Triglav. Simonov oče Jernej se je oženil nenavadno mlad. Bilo mu je komaj 18 let, ko je povedel brhko kmečko dekle Katro pred oltar. Da se je odločil napraviti za vse življenje velevažni korak že v tako zgodnji mladosti, je iskati vzroka v domačih družinskih in gospodarskih razmerah. Oče Jernej je bil posestnik srednje velike kmetije, ki jo je prav dobro upravljal. Bil je sploh pameten in razumen mož, in vsi njegovi sovaščani so ga imeli visoko v čislih. Hodili so ga vpraševat za svet v vseh važnih vprašanjih. Zaraditega so ga izvolili za vaškega starešino, katero čast je užival več let zaporedoma.

Jernej Gregorčič je imel več otrok. Naš pesnik je bil drugorojenec iz tega zakona. Kazal je že v zgodnji mladosti nenavadno gibčnost duha in čudovito dober spomin. Pozneje že, ko je bil Gregorčič kaplan v Rifenbergu in ga je njegov oče obiskal, se je vedel prav dobro spomniti iz svoje mladosti, ko je bil še štirileten deček, na sledeče: Oče Jernej je popravljal hišo in gospodarska poslopja, in Simon je očetu po tolikih letih tako natanko popisal, kaka da je bila prej domača hiša, da se je le-ta kar čudil in vzkliknil: Res je bilo tako. To dragocenost, dober spomin namreč, si je ohranil Gregorčič celo svoje življenje.

Planinska lega domače vasi: nad njo sivi Krn, pod njo bistra hči planin — deroča Soča z bližnjim slapom — je kaj dobro vplivala na Gregorčiča. Naravne lepote rojstvenega kraja so se tako vtisnile v njegovo mehko dušo, da jih ni mogla nobena moč izbrisati. V najkrasnejših svojih pesmih se

spominja z nekakim tihim hrepenenjem svojih domačih krajev:

Tam gori, tam gori za tretjo goro
planina dviguje v nebo se,
iz dalje srce omedleva za njo,
obrača na njo mi oko se.

Razmakni predgorja se temnega zid,
zavesa meglena izgini,
naj svobodno zopet se pase mi vid
po môji, po môji planini.

Oj, pašniki solnčni, lesovje temno,
vi viri, potoki studeni,
Ti slap moj grmeči, ti selo mirno,
pri srci kot nekdaj ste meni!

Skakljal je kot majhen deček po planinah, ukal, prepeval in prisluškaval radovedno, kako se odbijajo glasovi, in radoval se je, ko je slišal svoje besede ponovljene. Kot pastirček je pohajal po planini visoki in bilo mu je malo mar, kaj se godi doli v dolini. Ej, to je bilo veselje, to je bilo prijetno življenje za našega Simona!

Pa leta tečejo. „Po bliskovo gre vseh živih dan“, pravi tako lepo naš pesnik Zupančič. Vedno bi hotel biti človek mlad, živeti bi hotel življenje mlado in brezskrbno. Pa človek je ustvarjen za resno delo. Ni mogoče vedno ostati brezskrben pastirček. Treba se je učiti in si nabavljati izkušenj za nadaljni življenski boj.

Za našega Simona je prišla doba, ko je bilo treba misliti na duševno izobrazbo: iti je moral v šolo. Takrat seveda šole še niso bile tako urejene, kakor dandanes. Po manjših krajih so imeli šolo večinoma kar duhovniki, in tako je bilo tudi

na Libušnjem, kamor spada Gregorčičeva rojstvena vas Vrsno. Prvi pouk je užival Simon pri tamošnjem vikarju Bevku, sorodniku sedanjega knezonadškofa goriškega drja. Sedeja. Za njim je poučeval Simona vikar Anton Gregorčič, ki je bil v sorodu z Gregorčičevo družino v četrtem kolenu. Zlasti poslednji je spoznal izredne darove našega Simona. Pregovoril je očeta, da je poslal nadarjenega sina v Gorico v šole. Pač težko je bilo Simonu ločiti se od svojega planinskega doma. Vedno ga je vleklo srce „nazaj v planinski raj“.

Po dobro dovršeni normalki vstopi Simon v jeseni l. 1856. v gimnazijo. Prvi razred je ponavljal radi računstva. Pritem pa je dobil dobro podlago in postal izvrsten učenec. Radi svoje pridnosti in ubožnosti je bil sprejet leta 1858. v malo deško semenišče. Bil je na ta način rešen skrbi za vsakdanji kruh. Ravnatelj malega semenišča je bil takrat duhovnik Respet, ki je bil vnet vzgojitelj mladine, pa mu je vendar primanjkovalo semtertja življenskih izkušenj.

Ko je bil Simon v četrti šoli, je začel nenadoma rasti in se nenormalno razvijati. Do takrat je bil vedno med manjšimi dijaki, v četrti šoli pa je dosegel približno isto visokost, ki jo je imel potem v svojih moških letih. Naravno je, da je potrebovalo njegovo mlado, razvijajoče se telo več in boljše hrane. Simon je imel kolikor toliko srečo. V malem semenišču je bila takrat za kuharico Urša Pologarjeva iz Komna, Gregorčičeva ožja rojakinja in celo nekoliko v sorodu ž njim. Bila je dobrega srca in je skrivaj dajala razvijajočemu se Simonu kruha in včasih tudi kaj od

mesa. Ko je vodja Respet to zapazil, mu ni bilo po volji in je očital gojencu Gregorčiču, da je trmoglav. No, hujših posledic to ni imelo. Simon se je vedno dobro učil, na počitnice pa je hodil domov, kjer sta se mu okrepčala duh in telo.

V malem semenišču je imel med svojimi tovariši več dobrih prijateljev. Med temi mu je bil najljubši in najdražji idealni in duhoviti Ivan Stres. Temu svojemu prijatelju je postavil v svojih poezijah nevenljiv spomenik. V pesem, posvečeno Ivanu Stresu, je položil vsa svoja gorka čuvstva, ki so ga vezala na najljubšega takratnega prijatelja:

Kako bi zabil to gomilo,
kjer blago tvoje spi srce,
ki mi brezmejno vdano bilo
ves čas do zadnjega je dne?

Ti bil mi nisi brat po krvi,
a več si bil mi tisočkrat:
Bil meni si prijatelj prvi,
po srcu in po duhu brat.

Težko se človek od mladôsti,
težko se loči od nadej,
težko se loči od prostôsti,
od tebe jaz sem se težej.

S Stresom in drugimi ožjimi tovariši je prebiral Gregorčič duševne velikane tujih narodov, učil se je srbščine in češčine, zlasti rad pa je čital domačega pesnika prvaka — Prešerna. Sploh se je Gregorčič že na gimnaziji silno zanimal za vse književne slovenske pojave, domače slovstvo je ljubil nad vse. To veliko ljubezen do vsega slovenskega, ljubezen za slovenski rod je vcepil svojim učencem plemeniti duhovnik profesor Ivan

Šolar, poznejši šolski nadzornik v Dalmaciji. Šolar je navduševal svoje učence za slovenščino, vzpodbujal jih je k narodnemu delu in jim kazal z veliko ljubeznijo do stvari pot, ki naj jo hodijo mladi narodnjaki, da se usposobijo za prihodnje učitelje in buditelje slovenskega naroda. Gregorčič se je še v zadnjih časih svojega življenja spominjal z veliko hvaležnostjo svojega blagega učitelja. Priznaval je rad, da mu je prav Šolar odkril vso lepoto in čudovito bogastvo slovenskega jezika. —

Lepi nauki profesorja Šolarja so padli pri Gregorčiču na rodovitna tla in obrodili zlat sad. Vživel se je popolnoma v duha slovenskega jezika, študiral je šege in navade domačega ljudstva. Proučevanje pesnikov velikanov pa ga je privedlo do tega, da je tudi sam poizkušal izlivati svoja čuvstva in misli v lepo pesniško obliko, in tako so nastale prve njegove pesmi, ki jih je pošiljal v Janežičev „Slovenski Glasnik“. Prvence njegove muze najdemo v letniku 1864 omenjenega lista pod skupnim imenom „Domorodne iskrice“. Ta zbirka šteje 13 pesmic, ki jih je Gregorčič pozneje predelal in jih deloma tudi drugače naslovil. „Dneva nam pripelji žar!“ „Eno devo“ in druge so bile v tej zbirki. Pripomniti moramo, da je Gregorčič svoje proizvode skrbno pilil. Zato pa so njegove poezije kakor izklesane, kar se zunanje oblike tiče — dovršene. Ne smemo pa misliti, da je vsled tega Gregorčič trudapolno koval svoje pesmi. Nikakor ne! Zlagal jih je lehko in hitro. O neki še nenatisnjeni pesmi piše prijatelju: „Iz teh vrstic tudi razvidiš, kako lehko delam — ako me prava Vila

navdihne; pesem je pisana hipoma brez najmanjšega popravka." O neki drugi, tudi še ne natisnjeni 44vrstni pesmi „Šumi" pravi: „To sem zložil nocoj v nekoliko minutah; štejem jo med svoje najboljše. 1./4. 1903 ob 11. uri."

Ko je stopil Gregorčič v sedmo šolo, je bilo malo semenišče prenapolnjeno. Vodstvo se je odločilo v sporazumu s knezoškofijskim ordinarijatom, da se oddajo nekateri gojenci višjih razredov v veliko semenišče na hrano in stanovanje. Gregorčič je bil med temi srečnimi. V velikem semenišču se mu je godilo bolje. Tu je dobival tečnejše hrane in tudi kozarec vina, ki mu je kaj dobro teknilo. Tako je Gregorčič zadnji dve leti prav dobro prebil in v letu 1864. napravil maturo z odličnim uspehom.

Kam pa sedaj?

Gregorčič je stal na razpotju: ali v semenišče ali na vseučilišče. Za prvo pot so govorili vsi razlogi, ki jih mora uvaževati v tem slučaju slovenski dijak; zlasti so mu kazale pot v semenišče slabe gmotne razmere. Na drugo pot — na vseučilišče — ga je vleklo hrepenenje in veselje do študija klasičnih jezikov. Radi slabih gmotnih razmer si je izvolil Gregorčič prvo pot: šel je v semenišče. Hudo je delo našemu pesniku, da se ni mogel posvetiti študiju, ki mu je najbolj prijal, namreč klasični filologiji. Pozneje, in sicer prva leta, ko je bil kaplan v Rifenbergu, se je vpisal na modroslovski fakulti dunajskega vseučilišča kot slušatelj klasičnih jezikov. Uvidevši pa, da bi mu ne bilo mogoče končati vseučilišča, je opustil nadaljno vpisovanje, študija samega

pa se je oklenil še z večjim veseljem. Uspeh tega je bil, da je poznal grško in latinsko slovstvo jako dobro. Zlasti pa je bil Homer Gregorčičev ljubljenec. Ob žarkih tega „nesmrtnega solnca“ se je ogreval še na stare dni. „Morda se zdaj lotim Homerja“, je pisal dne 1. svečana 1892 Veselu. Prijatelju, ki ga je posetil spomladi leta 1898., je kazal odlomek metriško poslovenjene „Ilijade“. Klasične osebe je opeval v šaljivih „Pradavnicah“ in v „Starodavnicah“, ki se nahajajo v njegovi ostalini.

V semenišču je bil idealni Gregorčič zelo priljubljen. Med svojimi kolegi je štel same prijatelje. Pa ne samo njegovi rojaki, temveč tudi Lahi so mu bili prijateljsko vdani. Gregorčiča so namreč že v gimnazijskih letih borbe za življenje napravile za zrelega moža s trdno voljo in neomajnim značajem. Njegova možatost in kremeniti značaj sta imponirala njegovim tovarišem.

Literarno delo, započeto že na gimnaziji, je Gregorčič v semenišču pridno nadaljeval. Prav v svojih bogoslovskih letih je zložil marsikatero pesem, ki je pravi biser v našem slovstvu. Iz semeniških let izvira n. p. krasna pesem „Njega ni“, ki je že popolnoma ponarodela in ima poleg umetnih tudi več narodnih napevov. Zanimivo je, kako je nastala ta pesmica: Gregorčič se je včasih v kako misel popolnoma vglobil, pa naj si bo v prostih urah ali pa tudi med predavanji. Nekoč, ko je profesor dogmatike razvijal in razkladal težke verske resnice, je bil Gregorčič popolnoma zamišljen: skladal je pesem „Njega ni“. Profesor preneha s predavanjem in pokliče Gre-

gorčičevega soseda, zastavivši mu neko vprašanje. Gregorčič je moral vedeti, da pride potem on na vrsto, vendar je bil toliko vtopljen v konec svoje pesmi, da ni bil kar nič pri stvari. Ko ga torej pokliče profesor in ga iznenadi z vprašanjem, ni vedel v prvem trenotku odgovora. V tej stiski se obrne na svojega soseda in mu reče v furlanščini: „judi mi“, t. j. pomagaj mi. Tovariš mu pove nekaj besedi, in to je zadostovalo, da je Gregorčič na stavljeno vprašanje dobro odgovoril. A pred odgovorom je bila pesem že končana.

Kakor je bil že na gimnaziji izboren dijak, tako se je z vso resnostjo vglobil tudi v bogoslovne študije in dobil je tudi v semenišču skoro v vseh razredih eminenco, to je odlično. Zaradi trdnega značaja in velike pridnosti je bil posvečen v mašnika že po končanem tretjem letu bogoslovja. Slovesno novo mašo je imel dne 27. vinotoka 1867 pri Sv. Duhu na Libušnjem.

Da je bogoslovne nauke dokončal, je moral Simon ostati še eno leto v semenišču. Kot četrtoletnik prefekt je imel nalogo, da je vodil gojence svojega oddelka na izprehod. Včasih, ko je bil dobre volje in so ga gojenci zato prosili, jo je zavila cela družba pod njegovim pokroviteljstvom pod kako „vejo“ na kozarček rujnega vinca, kar se jim je dobro prilegalo, ne da bi jim kdo vzel to za zlo, in disciplina ni trpela, ker so se lepo in dostojno vedli.

Tako so minila Gregorčiču leta izobraževanja in kot mož je stopil v resno življenje.

Prva njegova služba je bila v Kobaridu, lepem goriškem trgu ob deroči Soči. Tu je našel

mladi idealni duhovnik z mehko pesniško dušo rodovitna tla za svoje delovanje. Ustanovil je čitalnico, ki je bila ena prvih na Slovenskem. Navduševal je ljudstvo za vse dobro in blago, vadil je mlada grla v lepem slovenskem petju, sam pa je včasih zapel kak samospev, ker je imel lepo zveneč bariton. Prirejal je v čitalnici razne ljudske igre, ki jih je solil s svojimi duhovitimi šaljivkami. Njegovi cerkveni govori, sloneči na etičnih mislih, so bili kratki in jedrnati. Bili so jasni in popolni po vsebini in obliki. Do šole je imel posebno ljubezen. Še v poznih letih se je spominjal svojih učencev, kakor so se tudi le-ti njega spominjali s hvaležnostjo.

Kaj čuda, da ga je ljubilo ljudstvo ob takem delovanju! Pa tudi njegova cerkvena oblast je pripoznala, kako izboren delavec da je bil Gregorčič v vinogradu Gospodovem, zato je došel pesniku od knezonadškofijskega ordinarijata pohvalen dekret, ki ga priobčimo na drugem mestu.

Da pa je mogel Gregorčič tako plodonosno delovati narodu v veliko korist, zato gre nevenljiva zasluga tedanjemu kobariškemu dekanu Andreju Jekšetu. To je bil ljudomil, vsestransko izobražen duhovnik, ki je kmalu spoznal s svojo bistroumnostjo nenavadne darove, ki so bili skriti v mladem svečeniku Gregorčiču. Uvidevši, da Simon ni posebno trdnega zdravja, se je žrtvoval Jekše sam, in veliko cerkvenih in duhovnih dolžnosti je opravil namesto kaplana Gregorčiča. Če je bil dekan le preveč z delom obložen, je rekel ljudem: „Pojdite h kaplanu, če more, naj gre.“

Gregorčič se je pač dobro zavedal, kakega predstojnika da ima v Jekšetu. Zato mu je bil brezmejno vdan in večno hvaležen. Ljubil ga je kakor svojega očeta. In Jekše je bil mož, ki je imel pogum, da je stal na Gregorčičevi strani tudi potem, ko so napadali pesnika različni stanovski tovariši radi njegovih poezij. V tistem času je pošiljal Gregorčič svoje proizvode v dunajski „Zvon“. Stritar, urednik in lastnik listov, je bil silno vesel takega sotrudnika. Napravila se je med obema pesnikoma prisrčna vez, ki je našla odmeva v medsebojnem dopisovanju. Še v zadnjih časih svojega življenja je Gregorčič rad odkrito priznal Stritarja za svojega učitelja, dasiravno je bila nastala v letu 1884. med njima neka mala neskladnost zaradi političnih okoliščin.

Pa vrnimo se k Jekšetu!

Gregorčič je posvetil svojemu pokrovitelju in res požrtvovalnemu prijatelju lepo pesem pod naslovom: „Vrlemu možu“.

Tu par kitic!

Zlata ne išči v teh vodàh,
zastonj ves trud!
srebra ne koplji v teh goràh,
ne drugih dragih rud!

A več od srebra in zlata
pri nas doboš,
tu biser drag se lesketá
ta biser — blag je mož!

On vreden, da visoko bi,
najviše stal,
da svit njegov širôko bi
po svetu krog sijal.

Zatem opisuje pesnik različne lepe lastnosti, ki so dičile Jekšeta, poudarja zlasti njegovo modrost, skromnost in učenost, posebno pa občuduje njegov jekleni značaj. Pesnik se smatra za srečnega, da je bilo njemu usojeno pod tako izbornim vodstvom delovati in obžaluje, da ni moglo trajati to skupno delovanje dalj časa. Konča pa to pesem tako-le:

O trosi Bog ti sreče rož
na vse poti,
a nam pa daj še mnogo mož,
mož vrlih kot si ti!

Pesem je pisana s srčno toploto in neizmerno vdanostjo ter dokazuje, kako visoko je spoštoval in ljubil Gregorčič svojega dekana. Ko je pesem izšla, je bil profesor Janez Jesenko, oseben prijatelj pesnikov, tako navdušen zanjo, da je napisal pesniku daljše pismo, mu čestital na res pesniškem umotvoru ter zatrjeval, da je pesem najlepša, kar jih je doslej zložil Gregorčič. Pesnik je bil priznanja od take strani odkrito vesel.

V Kobaridu je bil Gregorčič od leta 1868. do 1873.

Za dnevi sreče in notranje zadovoljnosti so napočili zanj dnevi skrbi in razočaranja. Po skoro petletnem blagonosnem delovanju v Kobaridu je prišel leta 1873. za kaplana v Rifenberg. Tu ga je ljudstvo ljubilo in spoštovalo, a njegov novi župnik Brezavšček ni bil — Jekše, marveč mož, ki se je Gregorčič ž njim slabo razumel. Nikakor se nista mogla sporazumeti! Kar je Gregorčič napravil, vse je Brezavšček obsojal. Gregorčič je imel ob nedeljah popoldne krščanski nauk. Videl je uspeh nedeljskih popoldanskih propo-

vedi v razlagi svetih resnic, pozivljal in učil je ljudstvo, naj živi sveti veri primerno, opustil pa je vsako očitanje in zabavljanje. Zaraditega se je zdel Brezavščku premehak in odvzel mu je krščanski nauk. Stanovala sta vsak za se: Brezavšček v župnišču, Gregorčič v kaplaniji.

Zanimivo je, kako Gregorčič sam pripoveduje o svojem razmerju do Brezavščka:

„Kar se tiče mojih sitnosti, niso take, da bi jih ne mogel preboleti, pa tudi ne takšne, da bi me ne bolele. Zdaj sem popolnem osamljen v Rifenbergu. Moj župnik Brezavšček ne izpregovori z mano že mesec dni, in to kaže prav ostentativno pred ljudmi. Ako ga pozdravim v cerkvi (saj drugje ne trčiva vkup) moj pozdrav ignoruje ali pa se prav mogočno in merjeno pokloni kakor kak škof; vidi se mu, kako pazi, da za linijo prenizko ne nagne svoje čestite glave, češ, čuti, dečko, koliko sem nad tabo! Za njegov god sem mu voščil tudi v cerkvi, tako sva imela vedno navado, a on je ostal gluh in nem! Tako se vede z mano, ne da bi vedel zakaj! Storil mu nisem najmanjše stvarice, da bi imel zato kaj vzroka, le podkuriti ga je moral kdo. Koliko sem storil zanj v Rifenbergu, kako sem ga vedno pri ljudstvu branil in zagovarjal — zaradi stvari, ne zaradi osebe! kako sem se vsem veljakom zameril spričo njega — to mi je plačilo! Zdaj, ko vidi, da nimam z nikomer več prijaznosti, se mu ne zdim več nevaren in potreben! Prav ti je, Šimen! zakaj segaš za druge v žrjavico!“

Ta izjava Gregorčičeva pač dobro osvetljuje občevanje malih ljudi z velikani duha.

Tudi z nekaterimi duhovniki sosednih župnij Gregorčič ni mogel dobro zdelovati; najbrže so bile temu krive njegove pesmi, ki so tačas izhajale v „Zvonu“ in vzbujale radi lepih misli in dovršene oblike splošno občudovanje med tedanjim omikanim slovenskim občinstvom.

Radi čisto malenkostne stvari je prišel Gregorčič v zamero pri tedanjem dornberškem župniku Kramarju. Bila je nekoč večja družba duhovnikov zbrana. Pogovarjali so se o tem in onem. Dornberški župnik omeni neko pijačo „škavec“, ki jo kmetje delajo na sledeči način: na tropine nalijejo vode in imajo to za domačo rabo, zdi se jim boljša od vode, ker vsaj po vinu diši. Gregorčiču sta bila ime in stvar neznana, zato se je obojnemu nasmejal in prav nedolžno brez najmanjše žal misli podražil Kramarja: „Kaj, ali tako znate v Dornbergu?“ Drugi dan dobi Gregorčič od Kramarja pismo, žaljivo pisano, iz katerega je spoznal, da je vzel dornberški župnik nedolžno šalo za žalitev, kakor da bi mu bil sleparijo očital. Gregorčič se je zavzel, bil je čisto razočaran. Imel bi bil vzroka dovolj na tak list ostro pisati, a pisal je prijazno in se po resnici zagovarjal, da ga ni mislil žaliti. Kaj stori dornberški župnik? List pošlje Gregorčiču neodprt nazaj! Umevno je, da je tako ravnanje zelo bolelo rahločutnega Gregorčiča.

Župnik Kramar je bil taka trda narava, in gotovo ni imel v mislih žaliti Gregorčiča. Njemu v prilog in v njegovo čast moramo navesti, da je bil on edini izmed duhovščine komenske dekanije, ki ni hotel podpisati zaupnice drju.

Mahniču dne 17. kimavca 1889. (Glej Rim. kat. 1889, str. 666.)

Pozneje sta se Kramar in Gregorčič tudi sprijaznila. Ljubljanski župan Ivan Hribar pripoveduje o tem sledeče:

„Z župnikom Kramarjem je kesneje Gregorčič dobro zdelaval. Dvakrat se je sešel v moji družbi ž njim v Dornbergu in obakrat je bilo z obeh strani neprisiljene zabave in opopranih prijateljskih zabavljic. Pripominjam pa, da sem ga za prvi sestanek s Kramarjem le težko pregovoril in da je šel nekam nevoljno z Gradišča z mano v Dornberg.“

Pa tudi drugače Gregorčiču ni bilo življenje v Rifenbergu postlano z rožicami. Kot katehet je imel zelo veliko opravila. Moral je hoditi poučavat krščanski nauk v Brje, v vas tri četrt ure oddaljeno od Rifenberga. Odločili so mu za kakih 70 poti celih 25 fl. a. v., kesneje pa, ko je protestiral, po 8 krajcarjev od kilometra. Pravdo, ki jo je imel Gregorčič zaraditega z okrajnim šolskim svetom, je izgubil.

A tudi služba v Rifenbergu sama na sebi je bila naporna in je presegala Gregorčičeve telesne moči. Moral je iti včasih do šestkrat na dan obhajat, kar je bilo zlasti v zimskem času sila neprijetno, ko mu je bila burja zvesta spremljevavka na potu. Dogodilo se je, da je prišel v soboto zvečer pozno v noči od težavnega opravila domov, drugi dan v nedeljo pa je imel že ob šestih mašo s pridigo.

Njegovo veliko požrtvovalnost in ljubezen do cerkve in šole je priznal tudi knezoškofijski

ordinarijat s tem, da je poslal Gregorčiču pohvalen dekret, ki smo ga že prej omenili. Glasi se v približnjem slovenskem prevodu tako-le:

„Visokočastitemu gospodu Simonu Gregorčiču,
kaplanu
v Rifenbergu.

Vaše blagonosno delovanje v vinogradu Gospodovem, prvič kot kaplana v Kobaridu, drugič kot kaplana v Rifenbergu, je knezonadškofijskemu ordinarijatu dobro znano. Na obeh mestih ste izpolnjevali ne-le duhovske dolžnosti vselej z vztrajno marljivostjo, temveč ste tudi učili z najboljšim uspehom otroke krščanski nauk, bodisi v cerkvi kakor tudi v šoli, in sicer po izbrani metodi, zlasti še v Rifenbergu, veliki in težavni župniji z dvema zelo oddaljenima šolama, kjer zdaj blagonosno delujete.

Knezonadškofijski ordinarijat si šteje v prijetno dolžnost, izraziti vam polno zadovoljnost in zasluženo priznanje, kar naj služi v večjo čast božjo in v prospeh zveličanja duš.

Knezonadškofijski ordinarijat
v Gorici, dne 21. prosinca 1878.

Andrej s. r.,
nadškof."

Ta laskavi dekret od knezonadškofijskega ordinarijata je povzdignil Gregorčiča, da je še bolj vneto in goreče deloval v blagor in prid svojih župljanov. Pri tem pa so pešale njegove moči. Seveda ga je ljudstvo ljubilo, ali kaj pomaga, Gregorčič je imel

v Rifenbergu pač mnogo častivcev, prijatelja pa ne enega, ki bi mu bil razkril svoje težave. Pogrešal je silno prijateljskega srca, ki bi bil iž njega črpal tolažbo.

Bridko se pritožuje Gregorčič v pismu na prijatelja Gruntarja, da je tako sam. Vabi ga prisrčno in hrepeneč k sebi, rekoč:

„Jaz čutim prav živo potrebo včasih biti v prijateljski, zlasti v tvoji družbi. Tedaj me vsaj za trenotke zapusti temni Savlov duh.“

Pa pri vseh teh križih in težavah ga njegova šaljiva žila ni popolnoma zapustila. Prijatelja krega v pismu, zakaj da se ne oglasi:

„Molčanje je lepa čednost, a te čednosti imava midva preveč! Ko bi red trapistov že ne bil ustanovljen, ustanovila bi ga midva! Seveda bi mu ne dala tako trapastega imena!“

Gregorčičeve moči so pešale bolj in bolj in slednjič se je moral odločiti, da zapusti težavno službo v Rifenbergu. Šel je v začasni pokoj in prebil ta čas razen v Rifenbergu, v Gorici, deloma pa pri svojem prijatelju Ignaciju Gruntarju, tedaj notarju v Logatcu. Za šest mesecev je dobil pokojnine — čujte in strmite! — 105 fl. avstrijske veljave!

Dasiravno pa je v Rifenbergu toliko pretrpel telesno in duševno, vendar se je nerad in nekako s težkim srcem ločil od tega krasnega kraja, kar svedoči krasna pesem „Slovo od Rifenberga“:

Pač zadnjikrat vam s tega kraja,
slovo jemljoč, jaz govorim;
srce mi bridka bol navdaja,
beseda skoro mi zastaja,
in Bog le vé, kako trpim!

Kaj pač bi težko mi ne bilo?
Tu bival sem nad osem let,
tu vse se mi je prikupilo,
to ljudstvo mi je drago, milo,
in ljub mi je ta krasni svet.

Rodila mene je planina,
očetov dom mi tam stoji;
vendar ti grički, ta dolina
se druga zde mi domovina,
za svoje štejem vas ljudi.

Zato se poslavlja pesnik težko od tega kraja, hudo mu je pri srcu, solze ima v očeh, in gorko prosi nebo, naj obvaruje te cvetne doline in zlate vinske griče pred vsem zlom, na drugi strani pa naj ohrani ljudstvo plemenito in krepostno; želi, naj bi uspevalo seme, ki ga je vsejal on, in obrodilo zlat sad; potem, pravi, bo ta kraj dom blagosti, bo sreče dom in dom kreposti, potem ta kraj bo pravi raj. In kako ginljiva je sklepna kitica!

To želja moja je edina, —
o naj nebo jo izvrši!
Sedaj pa z Bogom, ti dolina,
vi starčki sivi, ti mladina,
Oj, z Bogom, dobro ljudstvo ti!

Kakor pravi Gregorčič v tej pesmi, je živel v Rifenbergu nad osem let. V tem času se je vsled svoje dobrodušnosti in uglednega življenja omilil ljudstvu, in Rifenberčani so mu pripravili krasen odhod.

Ko je odhajal Gregorčič na svojo novo službo na Gradišče, je bil ves Rifenberg na nogah, otroci kakor njih starši, in nemalo jih je jokalo, ker jim je bilo tesno pri srcu, da jih zapušča tako blag

gospod. Župan z vsemi občinskimi svetovavci ga je spremil do Dornberga. Ob tej priliki je bil Gregorčič tudi imenovan častnim občanom rifenberškim.

V začasnem pokoju je premišljal Gregorčič, kam naj bi prosil, kadar okreva. Tako težke službe, kakor v Rifenbergu, ne bi mogel več prenesti, tudi če bi se mu bilo zdravje popolnoma povrnilo.

Tačas je bila razpisana služba vikarja na Gradišču blizu Prvačine. Gradišče je izmed najslabših vikarijatov v goriški nadškofiji, a Gregorčič se vendar odloči, da poprosi za to službo, misleč, bom imel vsaj telesno mir.

V tem oziru piše svojemu prijatelju:

„Kakor sem ti pisal, prosil sem zaradi bolehnosti in utrujenosti za lahki vikarijatek na Gradišču pri Prvačini; snoči mi je došel odgovor, da se kmalu izpolni moja želja. Služba tam je slaba in ljudje nekdà nezaupljivi — a jaz sem tako slaboten, da sem prisiljen prositi za morda najslabši vikarijat v škofiji, ker menim, da tam telesno ne bom trpel.“

Pri tej priliki lehko omenimo, da bi bil dobil Gregorčič službo tajnika pri Matici Slovenski v Ljubljani, ko bi bil hotel prositi. — Izpočetka tega ni hotel, a pozneje mu je bilo žal, ko je uvidel, da ne doseže zlepa mirnega življenja.

Sam pravi:

„Stokrat sem se že pokesal, da nisem prosil za tajništvo pri „Matici“ in kesal se bom gotovo vse življenje! Kako bi tam imel telesno lehko in kar bi bilo duševnega delovanja, bilo bi mi v veselje. Zdaj se bom moral potikati po kotičkih, kamor nikdo drugi neče!“

Gregorčič je torej sprejel službo vikarja na Gradišču. Velikega travna leta 1882. se je odpravil tja. Gradiščani so mu prišli že v Dornberg naproti in so ga slovesno spremili v svojo vas.

Tega leta (1882.) je izdal Gregorčič prvi zvezek svojih poezij.

Dolgo je ukrepal in premišljal, ali bi se podpisal s svojim pravim imenom, ali pa bi pridejal svojim pesmim izmišljeno ime. Slutil je namreč, da bodo nekateri to ali ono pesem napačno umeli. Čujmo, kaj sam pravi!

„Tudi meni včasih prihaja izkušnjava, da bi izdal zbirko svojih pesmi; a ko jih pregledujem, spoznavam, da ne smejo pod mojim imenom na dan. So že take vmes, da bi mi jih farizejci in otroci (odrasli) zamerili ter da bi moral le trpeti zaradi njih. Ko bi bil šel pa k „Matici", izdal bi jih bil gotovo. Tako pa najbrže ne bodem videl zbranih svojih rim."

Velike notranje boje je imel torej Gregorčič zaradi podpisa na svoji pesniški zbirki. Vendar pa je — kot odkrit značaj — tudi tukaj ravnal odkrito. Sklenil je, da se podpiše s svojim pravim imenom.

Tako-le piše:

„Glede podpisa svojega imam samo še par dni časa, ker potem moram Kleinu poslati naslov knjige; pomislim še nekoliko, a najbrž, da se podpišem."

To pismo je datirano 4. sušca 1882 in je važno tudi zaraditega, ker govori o postanku ene najlepših Gregorčičevih pesmi, o „Oljki".

Poslušajmo!

„Knjigi dodam še dve pesmi; eno teh sem ta hip končal (ob 1/4 3 h popoldne); spisal sem danes blizu 70 verzov. Naslov pesmi je „Oljki“, šteje blizu 140 verzov; morda jo pošljem prej tudi „Zvonu“, ker je oljčna nedelja tukaj.“

Z veliko napetostjo je zasledoval Gregorčič tiskarniška dela svoje knjige. S prijatelji si je v tem oziru mnogo dopisoval in se posvetoval ž njimi o tem in onem. Posebno živahno pa je dopisoval z notarjem Gruntarjem, ki je prevzel založništvo.

Priobčujemo tu odlomek iz pisma, ki bi utegnil zanimati širšo javnost:

„Papirja ne bom več naročal, naj se tiska za enkrat 2000 iztisov; iz razprodaje knjig bom nekoliko razvidel, koliko so moje poezije res priljubljene. Ako bi zmanjkalo knjig, bi me veselilo, čez kaj časa naredi se lehko druga izdaja. — Glede dat iz mojega življenja se mi zdi, da niso potrebna; zdaj naj kritikujejo pesmi, biografija naj se piše po smrti; morda jo spišem celo sam kdaj, da ne narede iz mene kaj drugega nego sem v resnici. Človeka dobroto poznajo samo prijatelji, svet naj pozna poeta!“

V zadregi je bil Gregorčič, komu naj posveti svoje poezije. V pri vrsti je mislil na svoje osebne prijatelje, pa le-ti so v svoji skromnosti odklonili tako odlikovanje.

V nekem pismu na Gruntarja pravi Gregorčič:

„Knjiga se tiska; dozdaj sta že dve poli na čisto tiskani in drugi dve pa korigirani. Knjiga bo tako lepa, da dozdaj ni imela nobena slovenska pesniška zbirka tako lepe zunanje oblike.

Jaz sem podpisal svoje pravo ime in Tebe kot založnika. Posvetil knjige nisem nikomur, ker se je Erjavec branil in tudi Ti!“

Okrog velike noči je prišel prvi zvezek Gregorčičevih poezij na svetlo. Kakor rečeno, se je tiskala knjiga v 2000 izvodih.

Uspeh je bil velikanski. Nobena slovenska knjiga se doslej ni tako hitro razpečala, kakor prav prvi zvezek Gregorčičevih poezij, ki so vzbudile veliko senzacijo po vsem slovenskem svetu. Če pomislimo, da se je prodalo v treh mesecih 1800 izvodov, moramo pripoznati, da je to za naše malenkostne razmere res nekaj velikanskega.

Čistega dobička je imel Gregorčič pri tem zvezku nad 2000 K. Kaj je napravil s tem denarjem? Njegovim domačim na Vrsnem je trda predla. V svoji milosrčnosti se odloči Gregorčič, da pomaga domači hiši. In res! Od tega dobička je dal v korist rodne domačije 1600 K. — Pač ena lepih potez več na njegovem blagem značaju!

Omenili smo že, kako hitro se je knjiga razpečavala. Pa ne samo gmotni uspeh knjige je bil velik, marveč tudi moralni. Gregorčičeve poezije so čitali povsod. Elegantna knjižica po zunanji obliki in vsebini je bila v kras vsakemu salonu. Dobrodošla pa je bila tudi kmečki hiši. Prebiral jo je učenjak, s seboj jo je nosil pastirček, šolski mladini pa je bila najljubša spremljevavka. Vsem je bila mila in draga družica, samo nekaterim ni ugajala. In ravno to neznatno število je zadostovalo, da je Gregorčič trpel neizrečeno, ker ga je bolelo, da čiste plodove njegovega duha napačno umevajo prav njegovi stanovski tovariši.

Kako skromno pošilja svojo knjigo med svet:

Poet, le malokomu znan,
leži po svetu razmetan;
da kip njegov bi vam podal,
raztresene sem ude zbral —
ne vseh! . . . a kdor pregleda te,
spozna mu glavo in srce.

Raztresene ude je torej zbral pesnik in te ude je začela trgati neusmiljena kritika. Očitalo se mu je različno: da zagovarja nečistost, da razširja krive nauke („Človeka nikar!“), sama očitanja, ki so morala zadeti v srce blagega Gregorčiča, ki je bil sam duhovnik. Pesniku svečeniku kaj takega očitati, to je najhuje! In to tako po krivici!

Gregorčič je bil pri izbiranju svojih pesniških predmetov sila izbirčen. Dobro je vedel, kje so meje, ki jih ne sme prekoračiti kot pesnik, še bolj pa se je zavedal, da so mu kot pesniku duhovniku odprta le ozka pota. In Gregorčič se je res tudi vedno gibal v natanko določenih mejah. Nikdar se ni oddaljil niti za las od katoliških resnic. Kakor je bilo čisto njegovo srce, kakor so bile plemenite in človekoljubne njegove misli, tako so bile tudi njegove poezije lepo dehteč šopek svežih rahlih rožic, saj niso njegove poezije nič drugega, kakor odsev njegovega plemenitega srca.

Zaradi prvega zvezka Gregorčičevih poezij je nastala na Slovenskem cela literarna vojska. Ni naš namen, da bi pisali kritiko o tem literarnem boju. Omejiti se hočemo le na stvari, ki se tičejo Gregorčičevega življenja.

Na eni strani — pri ogromni večini slovenskega razumništva — je našla knjiga zasluženo priznanje,

na drugi pa velik odpor. Tedanja duhovščina je bila z malimi častnimi izjemami v taboru Gregorčičevih nasprotnikov. Veliko je deloval moralni pritisk od zgoraj. Različne avtoritete so govorile in dosti!

Prvi napad na Gregorčiča je vprizoril „Slovenec“ X. štev. 53., dne 11. velikega travna 1882; za tem napadom je prišel drugi hujši v istem listu št. 64., dne 10. rožnika 1882. Izprva je tudi „Slovenec“ kakor drugi slovenski časniki, lepo pohvalil Gregorčičevo „zlato knjigo“ in čestital slovenskemu narodu, ki mu je vstal tak pesnik. To se je zgodilo pod uredništvom Filipa Haderlapa; a dne 1. velikega travna 1882 je postal „Slovenčev“ urednik vpokojeni župnik Jožef Jerič, mož, ki ni imel nobenega zmisla za poezijo. Tedaj je zavela v duhovniškem glasilu Gregorčiču nemila sapa.

Ogorčenost je vzbudila profesorja Janka Pajka „Kritika Gregorčičevih poesij“ v „Kresu“ II. str. 379—391. V tem sestavku je opozoril Pajk na neke nedostatke, ki po njegovem mnenju kvarijo popolni in čisti vtisk Gregorčičevih pesmi; pogrešal je harmonije v pesnikovih mislih, steknil je v pesmi „Človeka nikar“ budistiško naziranje, očital nejasnost celih pesmi in posameznih mest. Očital je pesniku nekatere slovnične hibe in naglas, ki se mu je ponekod baje sila delala. Taka je bila sodba profesorja Pajka o Gregorčičevih „prvencih“, kakor jih je imenoval, trdeč, da jim manjka še mnogo do klasičnosti.

„Slovencu“ in „Kresu“ so korenito odgovorili l. 1882. pesnikovi prijatelji v knjižici „Gregorčičevim kritikom odgovor in pouk“.

Naravno je, da so Gregorčičevih poezij omenjali in jih ocenjevali vsi tedaj izhajajoči slovenski časniki. Duhovniško časopisje je bilo edino v tem, da so poezije premalo verne, z eno besedo take, kakršnih ne bi smel peti katoliški duhovnik. Gregorčič je vsem tem napadom pozorno sledil. Poslušajmo, kako piše!

„Novice“ sem bral, prijazne so; a bral sem tudi zadnjega „Slovenca“ od te nedelje. Nikdar bi ne bil mislil, da ta učena gospoda tako napak bere! Saj vendar je očitno, da se moje pesmi tako brati in umevati ne smejo. Danes jim napovem boj v „Slov. Narodu“ s temi besedami:

„Slovenčev“ tesnosrčni napad,
ki krivega pač razumljenja je sad,
strahu mi kar nič ne zadaje.
Zavrnem jih v „Zvonu“ — pevaje!
Da svojim protivnikom stavim se v bran,
to domu sem, stanu in sebi dolžan,
dolžan sem to tudi častiti gospodi,
ki pesmi in mene prijazneje sodi!
A dasi napad na me je srdit,
puščic ne bom rabil, bom rabil le — škit!
  Le sebe bom branil,
protivnika ne bi rad ranil!
  A če se pa to dogodi,
da kaka puščica nazaj prileti,
to, vrla gospoda, ni moja krivica,
ne moja, le vaša vas rani puščica!

„Tako! Obrambo spišem pa za «Zvon»!“

Svojo obljubo je Gregorčič izpolnil. Kmalu za tem je poslal „Ljubljanskemu Zvonu“ svojo „Obrambo“, ki je prišla v dveh številkah na svetlo in obsega XV odgovorov. Izšla je ponatisnjena tudi v posebni knjižici.

Glede svoje „Obrambe“ piše Gregorčič Gruntarju:

„Branim se sicer brez zabavljanja, a odločno, da ne bo „Slovenec“ mislil, da iščem pri njem milosti. Slišim, da so izkušali Marnovci tudi prošta Zupana spraviti na svojo stran (kako nabirajo vojsko zoper me!), a bogoslovec Lavrenčič je nato nesel proštu zvezek mojih poezij ter mu zaznamoval vse od „Slovenca“ napadene pesmi. Prošt, prebravši obtožene verze, reče, da ne najde v njih nobene niti najmanjše verske nekorektnosti. Pripomniti moram, da je bil prošt strog duhovnik. No, ako še strogi možje ne morejo stopiti pod njih bandero, bo malo njih krdélo in Simon, čeprav se mora sam boriti ž njimi, ne umakne se z bojišča. Ta kopica je najbrž mislila, da me ubije s prvim udarcem, da hitro vsa duhovščina s škofijo (vred) na čelu plane na me. Dozdaj se jim ni posrečilo!“

Pa kako bridko se je motil Gregorčič! Mislil je seveda, da se bo bil pošten boj. Sam pravi tako lepo v svojih poezijah:

Ti streti me moreš, potreti nikdar,
osode sovražne besneči vihar!

In strla ga je huda kritika, pristrigla mu peruti, vzela mu kolikor toliko pesniškega poleta, toda mišljenje njegovo, trdi in kremeniti značaj ni bil potrt, njegov tilnik ni bil sklonjen, bilo pa mu je hudo in tesno pri srcu. Čutil se je kot duhovnik ponižanega. Bolelo ga je, da so ga prav njegovi stanovski tovariši napačno umeli ter ga strastno napadali. Branil se je, zagovarjal

se je, kakor more to storiti pesnik nasproti ljudem s trdimi načeli, ki živijo v nekaki fiksni ideji, kakor da bi bila njih načela dogme. Jasno je, da je težavno stališče proti takim ljudem zagovarjati se kot pesnik. Vendar je rešil Gregorčič stavljeno si nalogo nad vse častno s svojo „Obrambo“.

Vojskovodja Gregorčičevih napadovavcev je bil dr. Anton Mahnič, tedaj bogoslovni profesor v Gorici, sedaj škof na otoku Krku. Kar je „Slovenec“ pričel leta 1882., to je nadaljeval pozneje dr. Mahnič. V goriškem „Folium dioecesanum“ (škofijskem listu) je jel objavljati v latinskem jeziku svoje modroslovske in slovstvene spise; naperjeni so bili pred vsem zoper slovensko slovstvo. Ker se je bila med tem časom zgodila v Ljubljani velika izprememba — na škofijski prestol je za svobodoljubnim Ivanom Zl. Pogačarjem sedel Jakob Missia, prišedši iz nemškega Gradca — dvignili so kvišku svoje glave Gregorčičevi protivniki; njihova moč je jela rasti. Pod pokroviteljstvom Missijevim in pod vodstvom drja. Mahniča se je začela iznova gonja proti Simonu Gregorčiču. „Slovenec“ je prinašal 1884. in 1885. listek, ki je moral našega pesnika v dno srca boleti. Naslov mu je bil „Dvanajst večerov. Pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem.“ Pisatelj teh večerov, dr. Mahnič, se je spravil nad divno pesem „Človeka nikar“ in ji podložil ideje, kakršnih Gregorčič nikdar ni gojil. Pesnika je branil v „Slovencu“ vrli goriški katehet Hilarij Zorn. Temeljito je zavrnil nato Mahničev napad Gregorčič sam v listkih „Slov. Naroda“. Ljubljanski gospodje, stoječi krog

„Slovenca“, so namerjali še huje udariti neljubega jim pesnika. Neki jako ugledni duhovnik je pisal v Gorico semeniškemu vodji drju. Gabrijelčiču, da naj vendar poizvedo za kak madež Gregorčičev in naj ga sporoče v Ljubljano. Gabrijelčič je bil pesnikov pristaš; izročil mu je ljubljansko pismo.

Mahničevega napada in ostudne poizvedbe o njegovih moralnih napakah, ki jih ni imel, niso šle pesniku nikdar iz spomina. Ko mu je župnik Vrhovnik lani malo mesecev pred smrtjo v misel vzel onega gospoda poizvedovavca in omenil nekaj hvalnega o njem, je dejal Gregorčič: „Tistega pisma ne morem pozabiti.“

Rekli smo že, da se je vnela radi Gregorčičevih poezij cela vojska v literarnih slovenskih krogih. Na eni strani je bil dr. Mahnič s svojimi pristaši, na drugi pa je bil Gregorčič s svojimi častivci in prijatelji. Poslednji so reagirali na neosnovane napade na pesnika, in bíl se je sila viharen boj. Z obeh strani je bilo dosti zabavljic. Bilo je, kakor da bi šlo za vero. Adresne zaupnice so se vrstile druga za drugo. Izmed duhovščine jih je bila večina na Mahničevi strani. Bilo je pač nekaj častnih izjem vmes, katerih ni bilo strah tudi javno se pokazati za somišljenike in branitelje po nedolžnem preganjanega pesnika. In to malo števílce Gregorčičevih stanovskih prijateljev je lilo pravo tolažbo v njegovo dušo. V nekem pismu na svojega prijatelja omenja z zadoščenjem adresne zaupnice, ki mu jo je poslalo 18 gorenjskih duhovnikov. Zaupnica slove:

„Velečastiti gospod vikarij!
Slavni pesnik!

«Radostni so bili Sloveni, slišavši veličja božja v svojem jeziku», piše Nestor o naših pradedih. Veselo jim je zaigralo srce, ko se jim je glasila vera Kristusova iz blaženih ust blagovestnikov slovenskih sv. Cirila in Metoda. Zla so bila njih dela dotlej in tema poganska jim je zavijala um v grozen mrak. Ali zdajci se oglasi z Velehrada glas božji: Bodi svetlo! Sv. Ciril in Metod prižigata Slovenom luč nebeško, oproščata duha slovenskega spon poganskih, da prosto vzkipi Otcu nebeškemu in Kristu njegovemu nasproti! Minilo je tisoč let. Novo poganstvo vstaja med nami; njegovo dete — materijalizem steza pogubni roki tudi po našem narodu. Ali čujte glas s prijaznih južnih gričev, kder lavor rase, kder oljka zeleni, glas, svareč nas pred groznim zmajem. «Kvišku srca! kvišku k idealom, ki so tisočletja ogrevali človeštvo!» tako nam kliče pesnik, svečenik, blagovestnik. In zopet smo radostni, preradostni Sloveni, slišoč te divne glasove v svojem jeziku. Ta pesnik, ta svečenik, ta blagovestnik ste Vi, velečestiti vikarij! Hvala bodi dobrotnim nebesom, ker so nam poslala takega poslanca! Srčna hvala Vam, slavni pesnik! ker ste kakor drugi Mozes s čudotvorno palico odprli nam tako nenadoma bister studenec neumrljivih pesmi; da bi pač za prvim tokom «poezij» kmalu privrel drugi, tretji . . . brez broja. V to ime pomozi Bog in sv. apostola slovenska Ciril in Metod!

Izražajoč Vam najiskrenejšo hvaležnost in globoko spoštovanje, se podpišemo svečeniki slovenski.

V dan sv. Cirila in Metoda 1882."

Sledi 18 podpisov.

Zaupnice in tolažilna pisma so poslali tudi razni zasebniki in razna slovenska društva (n. pr. odbor društva „Slovenski jez" v Brdih, akademično društvo „Triglav" v Gradcu, odbor slovenskega pevskega društva „Lira" v Kamniku, rokodelsko in bralno društvo v Tolminu itd.).

Poslušajmo Gregorčiča, kaj pravi zlasti o adresni zaupnici! Omenjeno pismo na notarja Gruntarja se glasi:

„Ne zameri, ker sem to pot z odgovorom tako kesán! Še nikoli nisem imel tako mnogobrojne korespondence kakor zdaj in prigodi se mi večkrat, da kak odgovor pozabim.

Adresna zaupnica po zunanji obliki ni nič, le navadno pismo je, vsebina je pa precej lepa! Spisana je na god sv. Cirila in Metoda in od tega godu je vzet uvod, v katerem pravi, kako sta se ta dva slovenska blagovestnika borila zoper temo poganstva. In po tisoč letih, nadaljuje pismo, žuga nam nova poganska ideja, materijalizem, zoper katerega da se kakor nov apostol borim jaz. Končno me pozivlje, naj srčno nadaljujem svoje delo. Tako je!

Podpisanih je 18 gorenjskih duhovnikov, med temi 7 župnikov. Malo število, v primeri z ogromno množico slovenskih duhovnikov! Večina duhovnikov je proti meni, nekateri popolno, nekateri

deloma. To je pa gotovo, da je moja drobna knjižica vzburila duhove. Ko bi Ti vedel, kako se posvetujejo, konferirajo, kako iščejo zaveznikov moji protivniki! A d a b i m e u m e l i, n o, t o p a n e, t o p a n e! Jaz sem dozdaj svet še previsoko taksiral, menil sem, da ima več možgan! Najnedolžnejše pesmi obsojajo, n. pr. «V p e p e l n i č n i n o č i», «N a s v e t i v e č e r», «M o j č r n i p l a š č». Ta črni plašč tolmači neki prav visoko učen duhovnik ravno d i a m e t r a l n o n a s p r o t n o, nego se mora tolmačiti. V goriškem semenišču me zagovarja edini G a b r i j e l č i č! Vidiš, da se v tem človeku nisem motil!

J e r a n je pisal v goriško semenišče, kaj naj počne z mano. Poslal je ostro kritiko v pregled, katero je mislil vzeti v «D a n i c o», a Goričani so mu vendar odsvetovali! Očital jim je menda v dopisu, kake duhovnike (n. pr. mene!) da zrejajo!

Rifenberški župnik (poetična duša!) je izrekel o poezijah to nezmotno sodbo: besede, to so besede!

No, pustimo jih!“

Ljubljanskemu knezoškofu I v a n u Zl. P o g a č a r j u je poslal Gregorčič en izvod svojih poezij, na kar se mu je Presvetli pismeno ljubeznivo zahvalil, pohvalil je poezije ter slednjič izrazil željo, da bi ga rad poznal tudi osebno. Gregorčič se je v resnici odzval ljubeznivemu povabilu visokega gospoda in ga je posetil na njegovem gradu Goričanih. Škof je pesnika objel in poljubil.

Kaj takega je bilo pesniku po vsej pravici v veliko zadoščenje. Vzradoščen se je izrazil: „A k o

so taki možaki na moji strani, koga bi se bal!“

Še nekdo drug je bil na Gregorčičevi strani, ki ga je pesnik visoko cenil. To je bil njegov kobariški dekan Jekše. Le-ta se je živo zanimal za Gregorčičeve poezije ter je tudi poslal pesniku oceno in svojo sodbo o njih. Ves vesel piše Gregorčič svojemu prijatelju:

„Bolj kot vse kritike me je razveselil listek, ki sem ga snoči dobil; glasi se tako-le:

«Presnet Šime! Prebral sem vaših poezij prav 63 strani. Ena boljši, kot druga. Nisem mislil, — ne zamerite! Bral sem Vaših poprej kake dve ali tri, pa se mi je zdelo vse nekoliko tožno — svetožalje, nezadovoljnost itd., ali zdaj vidim, kako sem se motil! Živeli boste, dokler bodo Slovenci! — Kadar bo Vaše delo v drugo tiskano, kar se bo gotovo kmalu zgodilo, poskrbite za manjši format, tako, da ga lehko vsak, ko gre na izprehod, v mavho dene, ker Vaše pesmi bodo Slovence povsod spremljale, kakor Horacijeve nekdanje Rimljane.»“

Gregorčič nadaljuje:

„Tako piše, ali veš kdó? Naš vrli, pošteni Jekše! To priznanje od tega moža, ki ga tako globoko spoštujem in srčno rad imam, mi je bolj dobro delo, kakor ko bi mi bilo pisalo 100 drugih.“

Ta priznanja in zaupnice so blagodejno vplivale na Gregorčiča. 28. prosinca 1885 je spisal pesem „Prijateljem“, v kateri pravi:

Kedor je sam, lehko ga vsak zatira,
če sam je, pasti mora še junak;
a kogar broj tovarišev podpira,

pogum mu rase, dasi je šibak,
stoterna moč tako se v slednjem zbira . . .

Zato z veseljem nove spet cvetove
zasajal bom od vas krepko podprt,
gojil skrbno vse žive bom jih dnove,
pri delu naj me najde bleda smrt!

In pri delu ga je res našla smrt. Zadnjo noč pred smrtjo je bil do 11. ure pri delu. Pripravljal je tvarino za nov zvezek svojih poezij. Ko ga je drugo jutro zadela kap, so ležale na pisalni mizi še odprte svetopisemske knjige, ki jih je prejšnjo noč prevajal v pesniški obliki.

Kakor omenjeno, so vplivali neosnovani napadi Gregorčičevih stanovskih tovarišev zelo na njegovo mehko dušo, da, naravnost uničujoče. Sam se izraža tako-le:

„Polastila se me je velika pesniška suša. Menil sem, da bodo duhovniški napadi pri meni ostali brez nasledkov, a niso. Že prej sem vsako pesem obrnil desetkrat, preden sem jo vrgel med svet, zdaj sem postal še bolj skropulozen.“

Gregorčičevi stanovski prijatelji so šli v oceni prav gotovo predaleč. Pozneje so uvideli to in bilo jim je žal. Tudi škof Mahnič je spoznal, da je sodil Gregorčiča prestrogo in je hotel svojo krivico popraviti. Spravil bi se bil rad s pesnikom. Poslal je v ta namen pred leti nekega duhovnika h Gregorčiču z naročilom, naj vpraša pesnika, če bi mu bilo ljubo, da bi ga obiskal. Gregorčič je bil Mahniču kot duhovnik in pravi kristijan že davno odpustil prizadete krivice, ali popolnoma pozabiti jih ni mogel. Tako popoln tudi on ni bil, da bi bil prijateljsko sprejel svojega bivšega

brezobzirnega nasprotnika, ki mu je provzročil toliko grenkih in bridkih ur s svojo pristransko in krivično kritiko. Zato je odgovoril odposlanemu duhovniku: „Bolje je in raje vidim, da me ne obišče. Razburila bi se itak oba!“

*

Po veliki noči istega leta (1882.) se je odločil Gregorčič, da sprejme službo vikarja na Gradišču. Odšel pa je tja brez dekreta, kar mu je bilo tem ljubše, ker je mogel v neugodnem slučaju pustiti službo, kadar bi hotel.

Omenili smo že, kako lepo odhodnico so mu pripravili Rifenberčani. Spremili so ga do Dornberga. Tu pa ga je čakalo starešinstvo z Gradišča in ga slovesno spremilo na njegovo novo službo.

Izpočetka na Gradišču ni bilo nič kaj prijetno življenje. Stanovanje njegovo ni bilo posebno ugodno. Pritoževal se je pa zlasti nad veliko vročino. Primerilo se je, da se je spekel, ko je prijel za kljuko hišnih vrat. Pomisliti moramo, da je imela vročina včasih do 43^0 R.

Služba na Gradišču je bila popolnoma nestalna. Kakor rečeno, je odšel Gregorčič brez dekreta službovat. Zato tudi ni imel nobene urejene plače. Bil je navezan na negotove prispevke svojih župljanov. Ne smemo se torej čuditi, če mu je prišlo na misel zgraditi si svoj lastni dom. Povod za to misel mu je dala neka ugodna prilika. Svojemu prijatelju Gruntarju piše:

„Tukaj se prodaja po dražbi Tominčevo premoženje, zelo po ceni. Lotila se me je čudna

misel in Erjavec jo odobruje, da bi tudi jaz svoj denar spremenil v zemljišče. S tem imam naenkrat pol več vrednosti in dohodka od svojega kapitala. (Značilno za Gregorčičevo naivno naziranje v tem oziru!) Tako bi potem tudi tukaj iz hajal brez stradanja. Bil bi zagotovljen za po znejše čase, za stara leta, če jih včakam. Ostal bi potem lehko tukaj, kjer imam toliko počitka, kakor bi ga ne imel nikjer drugje. Prosim Te, da mi, kolikor moreš, pomagaš in to tem preje, ker je v najkrajšem času dražba. — Tudi Erjavec, ki je bil včeraj pri meni, videč, da je svet precej dober kup, namerava kupiti neki vinski breg. Kos, ki ga mislim vzeti jaz, je zelo na lepem kraju, velik, ima krasen razgled na furlansko stran in v hribe. V najem ga dam prav lehko. Ti se boš morda smejal moji nameri, a jaz moram kaj skrbeti, da si zagotovim pošteno in primerno eksistenco.“

Gregorčič je zašel torej v svojem mišljenju zopet v „prvotnost“, kakor sam pravi, hotel je postati — kmet. Delo na pesniškem polju so mu zagrenili prestrogi ocenjevalci; sploh ni vedel, se mu li še povrne veselje do pesništva, delati je hotel na pravem, naravnem polju kot — kmet. Njegove dušne ovčice so bile zelo vročekrvne. Gregorčič je imel veliko opravila ž njimi. Ravnal pa se je vedno po pregovoru: lepa beseda lepo mesto najde. Ni se motil. Čez nekaj časa je sam priznal: „Sicer se mi godi precej dobro, čeprav moji Krivošijanci včasih zrogovilijo — tudi proti meni, ker niso vajeni biti svarjeni. Na Gradišču samotarim. Nekam čudno se mi zdi še vedno. Sicer pa me ljudstvo vboga. Vedenje v cerkvi in šoli je že vse

drugo! Tu je torej že nekaj doseženo! Počasi morda vendarle pojde!“

Gmotne razmere Gregorčičeve so bile takrat prav slabe. Stalnih dohodkov — kakor rečeno — ni imel, ker je bil navezan na negotove prispevke svojih župljanov, poleg tega se je moral še zadolžiti, ker je kupil del omenjenega posestva na javni dražbi. Dohodki njegovi so bili tako pičli, da se je moral resno bati, da ne ostane nekega dne na cesti brez kruha. Ko piše svojemu prijatelju za god (dne 31. malega srpana 1884), pravi med drugim:

„Tu na Gradišču je mizerija! Od 4. malega travna 1883 do današnjega dne dobil sem od ljudi 180 fl. a. v. Iz tega lehko razvidiš, da mi ni niti misliti na kako potovanje (k čemur ga je prijatelj nagovarjal), ker mi bode v kratkem zmanjkalo denarja za vsakdanski kruh.“

Te žalostne razmere so kaj neugodno vplivale na pesnikovo zdravje. Ponujala se mu je prilika, da bi šel službovat v Vrtojbo, kjer bi imel boljše dohodke in bi bil bliže Gorici, pa se ni hotel podvizati za to, in sicer zato ne, ker je bil že kupil na Gradišču zemljišče in je sklenil ostati tam, naj pride, kar hoče. Glede na to se sam izraža tako-le:

„Z Vrtojbo ne bo nič in ako bom imel iz kupljenega sveta toliko priboljška, da bom tu lehko izhajal, niti ne pojdem odtod. Tu imam mir in tega potrebujem!“

Kako telesno slab da je postal, nam kaže nasledni slučaj:

Nekoč je imel govor v Prvačini in ker je govoril nekoliko dalje kakor po navadi, je komaj dostal. Izpoznal je, da zanj težko delo ni več.

Da bi svoje slabe dohodke nekoliko izboljšal, je poprosil na opetovano prigovarjanje svojih prijateljev pri ministrstvu za pisateljsko ustanovo. Dolgo ni bila prošnja rešena. Slednjič pa je vendarle prišla ugodna rešitev in ustanova je priromala po mnogih ovinkih v prave roke srečnega pesnika. Zanimivo je, kako Gregorčič sam pripoveduje o tem:

„Štipendijo sem torej dobil. Bil sem stvar že docela pozabil, ker sem bil uverjen, da ne dosežem nič. In glej! kakor iz oblaka mi pade kos zlatega jabolka v naročje. Koliko tehta, še ne vem; ko dobim dotični dekret, Ti hitro naznanim.

Ako mi novce kmalu nakažejo, ne bode mi treba toliko dolga delati, a treba bode vendar. — Zdi se mi, da so gospodje v Gorici kakor zmenjeni, da mi pojedó kolikor mogoče s pisarijami in komisijami. Odkladajo, zavlekajo, zavijajo, da je joj! Menijo pač: «tu je debel kos, vgriznimo!» Ko bi vedeli, kako moram iskati po vseh kotéh, da bi spravil vkup kupnino!“

No, pa Gregorčič je bil vesel, da je sploh kaj dobil. Saj je bil tako skromen in tako z malim zadovoljen!

Njegovi prijatelji so ga hoteli spraviti na katehetsko mesto v goriško realko. Zlasti se je zavzemal za to semeniški vodja dr. Gabrijelčič. Pa Gregorčič ni hotel o tem ničesar vedeti. On, sin planin, pa da bi šel z dežele v mesto!

„Jaz ne morem trpeti mesta“, piše svojemu prijatelju. „Ne misli, da bi tam kaj pridobil glede

poezije: poezije ni v mestu, ona biva na deželi!“

Tudi v Ljubljano bi bil lehko prišel, in sicer za kurata v prisilno delavnico. Tudi ta služba bi bila vsaj gmotno prijetna zanj. Ne imel bi preveč posla in delal bi laže tem več na pisateljskem polju. Pa Ljubljana ga ni mikala; ljubil je le bolj Goriško. Tudi se je bal v Ljubljani preostre zime, ki bi lehko škodovala njegovemu itak rahlemu zdravju. — Pozneje je Gregorčič tudi poizvedel, da je pisal Missia, tedanji škof ljubljanski, Gregorčičevemu škofu Zornu, naj le-ta ne dobi službe v Ljubljani. Missia sploh ni bil nikak prijatelj Gregorčičev in pesnik se je nekoč izrazil, da je Missia napravil Mahniča, da je napisal tako ostro in brezobzirno kritiko o prvem zvezku poezij.

Tačas je Gregorčič nekoliko okreval. Da svoje zdravje še bolj utrdi, so mu nasvetovali njegovi prijatelji, zlasti sedanji ljubljanski župan Ivan Hribar, naj potuje kam v južne kraje. Gregorčič se je odločil za Dalmacijo.

O tem potovanju nam pripoveduje pesnikov prijatelj Vatroslav Holz tako-le:

„Prišel sem v postu leta 1889. v uredništvo „Slovenskega Naroda“, kjer sem dobil poleg urednika Ivana Železnikarja tudi drja. Josipa Vošnjaka.

«Kako se ima kaj Gregorčič?» me vpraša poslednji.

„Gospodje! pripravite njegov nekrolog!“ sem odgovoril ter opisal njegovo neugodno gmotno in zdravstveno stanje.

«Bomo pa pobirali zanj» meni doktor. «Pobirali, pobirali!» se oglasi Železnikar. «Gospod doktor! stopite Vi sami do nekaterih imovitih narodnjakov, da zlože primerno svoto za pesnika. Jaz sem sicer sam revež in imam kopico otrok, a tu je moj desetak kot prispevek!»

«Pa kako bi mu poslali nabrani denar?» me vpraša dr. Vošnjak.

«Pošljite mu ga v imenu ‚Pisateljskega podpornega društva' kot darilo za veliko noč!» sem ga poučil.

In tako se je tudi zgodilo. Dr. Vošnjak je nabral v par dneh 400 K, ki so mu jih poslali, in Gregorčič je šel v Dalmacijo, kjer se je, kakor mi je pisal pozneje 8. kimavca 1889, dobro imel in se mu je zdravje okrepčalo, duh pa se mu je razvedril. «Po Dalmaciji godilo se mi je prav dobro — deželo in ljudi pa že sam poznaš», je pisal."

Na svojem potovanju po Dalmaciji naleti Gregorčič v Dubrovniku na svojega prijatelja Borštnika, ki je tam služboval kot profesor. Ves vesel se ponudi Borštnik pesniku za spremljevavca, izprosi si nalašč v ta namen za par dni dopusta, in tako skupno odpotujeta v Črnogoro.

Domov prišedši, pa zopet ni imel nič kaj prijetnega življenja. Prišel je zopet v denarne zadrege. Pesnik si pri svojih prepičlih dohodkih ni mogel privoščiti niti najmanjšega razvedrila.

V tej stiski ga opozori notar Gruntar, naj proda Kleinmayru in Bambergu pravico za ponatis prvega zvezka svojih poezij. Gregorčiču je bil ta nasvet jako všeč. Pooblasti torej svojega prijatelja, naj se pogodi v njegovem imenu

s tiskarno. Pogodba se je sklenila in Gregorčič je dobil od g. Bamberga 800 fl.

S svojo kmetijo je imel večkrat nesrečo. Ko je vse najlepše kazalo, mu je pobila toča. Čisto umljivo je torej, da je privrela iz njegovega srca krasna pesem „Nevihti", ki so jo njegovi nasprotniki toliko obsojali. In vendar ne vsebuje ta pesem nič drugega, kakor prošnjo in molitev kmeta trpina, naj nebo obvaruje poljske pridelke, največje in skoro edino bogastvo kmetovo. Pesem „Nevihti" je spesnil Gregorčič o priliki, ko se je nekoč peljal v Gorico in je nevihta napravila pri Prvačini strašno razdejanje.

Kakor rečeno je tudi pesnikove nasade toča včasih obiskala.

Priobčujemo tu odlomek iz nekega njegovega pisma, ki je obenem jako značilen za naziranje tedanjih Gradiščanov:

„Tukaj na Gradišču je vse potolkla toča, meni najbolj: sem slabo študiral «črno šolo», ker ne znam toče «panati». Tukaj pripisujejo večinoma to točo škofu! Ko hodi namreč on okoli birmovat, je gotovo toča. Včeraj je rekel osemdesetletni starec: «Jaz tega ne včakam, pa moji mlajši gotovo doživе, da cesar izda postavo, da škof ne bo smel hoditi okoli, ampak da bodo otroci morali hoditi v Gorico k birmi.»"

Gregorčič je hotel postati popoln kmet. Sezidal si je lastno hišo na svojem poprej že kupljenem zemljišču. Hotel se je umekniti v samoto, naveličavši se službe in vsega. Ginljivo je, kako piše prijatelju:

„Jaz sem vzgradil hišo, ki je sicer pokrita, a ne še prav dodelana. Spomladi pojdem bivat v njo. In tedaj pa pustim tudi službo. Vem, da mi bo težko izhajati, a raje bom glodal suhe skorje nego služil v takih razmerah. Napadi v „Slovencu“ na me kot duhovnika so mi zagrenili življenje in pobrali vse veselje do delovanja na duhovniškem polju. Kmetoval bom in če mi pride kdaj kaka ideja, jo vržem na popir. Tako naj sklenem svoje dni. Težko mi bo izhajati, sosebno, ker sem naredil nad 2000 fl. dolga — in penzije ne vem, če dobim kaj — a če bi pa nikakor ne mogel živeti, se pa izgubim kam po svetu, saj se bo že še našel kdo, da me vzprejme v službo, tu pa služil ne bom!“

Prav resno je mislil Gregorčič svojo službo popolnoma pustiti. V velikem travnu leta 1887. je službo tudi odpovedal. Izgubil je vse veselje; povsod sitnosti, od vseh strani zapreke — podpore od nikoder — naveličal se je. „Vrhutega“, je rekel, „bi moral Gradiškovcem ali zastonj služiti, ali jih rubiti.“ Ni enega, ni drugega ni maral. Možje Gradiškovci so namreč vpričo prvaškega župnika odločno izrekli, da brez rubljenja ne morejo iztirjati. Takim ljudem Gregorčič ni hotel služiti, raje je stradal. Tako lepo piše:

„Obdeloval bom «hrib», če me bo veselilo, kaj pisal — tako naj mi dnevi teko. Prišel sem tudi jaz v «prvotnost nazaj»; kar mi je bilo namenjeno mlademu, doletelo me je starega, postal sem kmet in pastir.“

Tudi v teh neveselih razmerah je ohranil Gregorčič nekaj šaljive žile. Postal je „hribar“,

tako se je rad podpisoval zlasti v dopisih ljubljanskemu županu Hribarju (n. pr. dne 4. rožnika 1902: Tvoj brat „hribar“).

V tem času se mu je ponujala zopet ugodna služba.

Prišel bi bil lehko za domačega kaplana k rodbini kneza Windischgraetza v Planini. Pa kakor je odklonil že prej vse boljše službe, tudi te ni hotel sprejeti. Županiku Ivanu Podboju, ki je pri tej stvari posredoval, piše:

„Hvala Vam iskrena za Vašo skrb in Vaš trud. Vendar so se moje razmere tako obrnile, da ne morem od doma. Lani sem si postavil hišico, ki pa še ni izdelana. Zdaj dobim denarja toliko, da si stanovanje izdelam in olepšam. Drugemu nadzorstva ne morem in ne maram izročiti, ker bi najbrž ne delal po mojih mislih. Tudi sem prevzel poleg tega tako literarno delo, da moram imeti svojo knjižnico pri rokah. Moram se torej odreči časti služiti svetli knežji rodovini in veselju: uživati lepo naravo in gosti hlad v Planini. Prepričan sem, da svetla knežja rodbina ne pride zaraditega v nikake zadrege: ima gotovo maševavcev na izber. Prosim sporočite to blagovoljno svetli kneginji.“

K Windischgraetzovim je bil pozvan pesnik najbrže 1887. leta, ko je bil urednik pesniškemu oddelku „Slovanovemu“. Na to cika menda tisti odstavek pisma županiku Podboju, kjer govori pesnik o takem literarnem delu, ki zahteva, da ima svojo knjižnico pri rokah.

Gregorčič torej ni hotel sprejeti te ugodne službe; hotel je živeti sam za se, od nikogar od-

visen. Zaraditega je začel precej potem, ko je odpovedal službo v škofiji, akcijo za pokojnino. V ta namen se je obrnil na slovenske poslance, da bi ga priporočili pri naučnem ministrstvu. Zlasti s Tonklijem je o tej stvari večkrat govoril in ga prosil pomoči. Nekoč piše Gregorčič:

„S Tonklijem sem spet govoril, rekel mi je iznova, da je minister obljubil. A povprašal me je tudi, kako sem zapisan v škofiji, češ, da najbrže se bo minister obrnil do nje z vprašanjem. Rekel sem mu, da menda prijateljev tam nimam, ker so vsi protivniki mojih poezij, a da bi škof hotel mi snesti zaraditega penzijo, vendar ne verujem, ker je dobra duša.“

Pesnik je poslal prošnjo za pokojnino namreč naravnost na ministrstvo, ne potom knezonadškofijskega ordinarijata. To prošnjo so mu popolnoma odbili. — Ko je bil pesnik že nekaj let izven duhovnega pastirstva, je zopet nastopil službo vikarja na Gradišču, da je mogel ponoviti prošnjo za penzijo. Spisal je prošnjo za pokoj v nemških verzih; podpiral pa ga je pri celi akciji njegov dekan Hvalica v Št. Petru pri Gorici. Tudi sedaj so pri ministrstvu stvar zavlačevali. Slednjič so vendarle rešili njegovo prošnjo in odločili so mu „knežjo“ pokojnino 225 fl. na leto. Dekan Hvalica, ki mu je prišla rešitev prošnje v roke, ni hotel pesnika o tem obvestiti. Kot blag mož ni maral rahločutnemu Gregorčiču še s tem greniti življenja. Začel je na tihem delati za zvišanje pokojnine. Gregorčiču se je čudno zdelo, da ni o rešitvi njegove prošnje ne duha ne sluha. Večkrat je vprašal o tem svojega dekana, ki ga je vedno

tolažil in mu prigovarjal, naj potrpi še nekaj časa. Započeta tiha akcija dekana Hvalice je imela uspeh. Dne 10. svečana 1899 je vendar priromal od ministrstva dekret, s katerim se je zvišala Gregorčiču pokojnina „ausnahmsweise“ (= izjemno) na 340 fl.

Ko je dekan Hvalica povedal Gregorčiču, kako penzijo da so mu odločili prvotno, se je izjavil, da bi pokojnine 225 fl. ne bil sprejel.

Gregorčič je torej dobil pokojnino po enajstletnem bivanju na Gradišču. Nekako dve leti je deloval tu kot nastavljen vikar. Za vikarja je bil namreč imenovan 11. prosinca 1887. leta.

Preselil se je bil že prej v svojo hišo ter kmetoval. Semtertja je zapel zopet kako pesem in dal duška svojim čuvstvom.

Kmalu potem, ko se je odpovedal svoji službi, so dobili Gradiškovci novega vikarja Andreja Žnidarčiča mlajšega. Ta se ni mogel razumeti niti z Gregorčičem niti z ljudstvom. Gregorčič je maševal slednji dan v cerkvi kakor po navadi. Intencije so mu pošiljali njegovi duhovski sobratje, zlasti pa sta ga na ta način podpirala trnovski župnik Ivan Vrhovnik, ki je bil sploh najljubši prijatelj Gregorčičev izmed kranjskih duhovnikov, in dekan Ivan Vesel iz Trnovega pri Ilirski Bistrici, ki je znan v slovenskem slovstvu zlasti zaradi krasne prestave psalmov in kot izboren prevajavec iz ruščine.

Z Veselom je jel občevati Gregorčič leta 1887., ko je deloval kot sourednik pri „Slovanu“.

V svoj pesniški krog je povabil tudi Vesela, pišoč mu dne 24. malega travna 1887:

„Dovolite, da smem potrkati na Vaša vrata ter se Vam predstaviti. Nekoliko sva si že davno znanca in upam, da nekoliko tudi prijatelja. Vi vsaj ste meni že davno znani kot pisatelj in zlasti kot prelagatelj ruskih pesmi, katerih ste se lotili s srečno roko. Znano Vam bo morda, da uredujem zdaj jaz pesniški oddelek „Slovana", kateri ima namen seznanjati Slovence z literaturo nam sorodnih bratov. Vi gotovo niste opustili polja, na katerem ste tako marljivo delovali. Prosim torej Vas prav lepo, da bi blagovolili „Slovanu" pokloniti kaj svojega in tudi kaj iz ruščine preloženega. Slovencem s tem prav ustrežete."

Pobratima sta si postala blaga duhovnika in pesnika ob sestanku v Gorici leta 1889. Vesel je omenil tedaj Gregorčiču, da mu pošlje psalme v pregled, kolikor jih je poslovenil. „Tega pač radi popravkov treba ne bode, ker tisti, ki si jih poslal že v javnost, dovolj pričajo, da si sam dovolj korenito podkovan ter da Ti pomoči ni treba" — piše Gregorčič obzirno „psalmistu", kakor je imenoval Vesela, dne 2. velikega srpana 1890. „Ako bi mi jih pa o priliki poslal zato, da bi imel pri njih jaz spet enkrat kaj duševnega užitka, to bi me srčno veselilo." Gregorčič je končno poudarjal, da bodo poslovenjeni psalmi „dragocen prirastek k naši literaturi". Vesel mu je poslal svoje delo in Gregorčič mu je marsikaj popravil, zboljšal in predelal.

Med prijateljema se je zasnovalo živahno občevanje, katerega sad je knjiga metriško preloženih psalmov, ki je izšla leta 1892. „Vendar enkrat! zaklical sem veselo, ko si mi sporočil novico, da

so psalmi šli v tisk. Knjiga bo Slovence gotovo razveselila“, pisal je Gregorčič psalmistu dne 17. malega travna 1892.

Poleg obširnega 118. psalma je preložil Gregorčič še precejšnje število drugih. V „Tolmaču“ na koncu knjige je konštatiral to Vesel glede na 118. psalm; a nameraval je še dodati opombo: Vsakdo, kdor pozna original, lehko spozna, koliko je zgubil slovenski narod s tem, da je umolknil divni pesnik, odkar ga je ... Toda Gregorčič je odsvetoval Veselu tako izjavo:

„Glede Tvoje opombe k temu (118.) psalmu bi bilo moje mnenje, da samo kratko omeniš, da je psalmov prevod moj. Ako bi pisal kot nameravaš, maščeval bi se dr. Mahnič nad Tabo; saj poznaš njegovo naravo.“

Zopet lep dokaz za Gregorčičevo skromnost!

Drugo delo Veselovo, ki mu je bil sotrudnik Gregorčič, je bila „Ruska antologija“. Poslovenil mu je sedem ruskih pesmi. Prevodi so klasični. Dne 17. velikega travna 1900 je poslal naš pesnik dve poslovenjeni Puškinovi pesmi: „Sneženi plaz“ in „A. P. Kernovi“ s pripomnjo: „Za poslednjo sem se potrudil in menim, da ne zaostaja mnogo za originalom. Obdrži oboje, popravljal ne bom več. Pošlji mi še dve odlični pesmi v prevajanje. Ali preložim „Zimsko jutro“ — ne vem. Opis je velekrasen, a tudi samo opis. Zakaj je ostal Puškin s pesmijo „u lezanky“, ne umem. Šel naj bi bil do milih mu lesov in orjaški genij njegov ustvaril bi lehko krasno romanco. ali celo balado.“

„Ruske antologije" ni dovršil Vesel, nego pesnik Anton Aškerc; od tega dela je odtrgala Vesela dne 10. grudna 1900 smrt, ki je zelo potrla Gregorčiča. Dragemu prijatelju v spomin je zložil lepo pesem in epitaf.

Povrnimo se zopet h Gregorčiču na Gradišče! Poleg Vesela in Vrhovnika mu je pošiljal intencije blagi njegov prijatelj nepozabni dekan Jekše.

Tekom let je ljudstvo na Gradišču Gregorčiča vzljubilo in raditega trumoma zahajalo k njegovim mašam, zlasti ob nedeljah. Posledica tega je bila, da so bile maše vikarja Žnidarčiča slabše obiskane. To je seveda Žnidarčiča jezilo in žalostilo. Pritoži se pri svojem predstojniku prvaškem župniku Poljšaku in ga pregovori, da se je obrnil v tej zadevi na ordinarijat. Uspeh pritožbe je bil, da je ordinarijat zapovedal Gregorčiču, da mora brati mašo pri zaprtih vratih in vsako nedeljo ob drugi uri. Tudi zvonenje bodisi k maši, bodisi med mašo je bilo zabranjeno, da ne bi ljudstvo vedelo za glavne dele sv. maše. Pa vse ni nič pomagalo. Ljudstvo je prej ko slej zahajalo v velikem številu h Gregorčičevi maši. Pri cerkvenih vratih je gledala skozi špranjo stara ženica in opozarjala ljudstvo, kadar je bilo povzdigovanje. In verna množica je na prostem pokleknila in molila. Žnidarčičeve maše pa so bile obiskane prav tako slabo kakor prej.

O tem pripoveduje profesor Josip Ivančič malo drugače:

„Pravi vzrok, zakaj je moral Gregorčič maševati pri zaprtih vratih, je bil ta-le: Gradiškovci so ob

nedeljah bili le pri «suhi» Gregorčičevi maši, ostali so torej brez pridige in pouka. Žnidarčič in ordinarijat jih je pa hotel prisiliti, da obiskujejo Žnidarčičeve maše s pridigo."

Zakaj pa je moral Gregorčič potem tudi ob delavnikih pri zaprtih vratih maševati?

O postanku te čudne odredbe pripoveduje Vatroslav Holz tako-le:

„Prvikrat so mu (Gregorčiču) zaprli cerkev dne 19. velikega srpna 1888. leta vsled pismene naloge župnika Josipa Poljšaka. Bil sem isti dan popoldne pri pesniku, ki mi je dal čitati dotični dekret, pri čemer se je jokal. Dne 25. velikega srpana 1888 je „Slov. Narod" to ožigosal v „Nedeljskem pismu" in dne 2. kimavca 1888 je bila cerkev zopet odprta na ukaz nadškofa drja. Alojzija Zorna, ki je okregal župnika, da je dal Gregorčiču tisti (pismeni) ukaz!"

Bodisi že kakor hoče, odredba je bila krivična, Gregorčič je ni zaslužil. — Ljudstvo je dalo odduška nad tem neumnim postopanjem ordinarijata in je revoltiralo. Mislimo si lehko, kako težavno stališče je imel Gregorčič. Miriti je moral razburjeno ljudstvo, ker sicer bi bila padla na njega sumnja, da ljudstvo hujska. Napravil je vlogo na ordinarijat, pojasnil je vse natanko in prosil: „Dajte mi domači oltar in ne bo nobenega blizu."

Gregorčiča je silno bolela stroga odredba ordinarijata, kar je pri tako nežno razpoloženi pesniški naravi umljivo. Zaprl se je pred celim svetom in trpel za se veliko svoje gorje. Bil je tako potrt in razburjen, da so se morali njegovi prijatelji resno bati, da mu veliko gorje in raz-

burjenje ne pretrga niti življenja. To je bil neznosen čas za ubogega pesnika. Zaprl se je v svojo sobo in je po cele ure korakal semtertja, pri tem se pa čutil izmučenega, pobitega in od vsega sveta zaničevanega.

Nekoč pozno v noč je hodil po svoji sobi. Kar se začuje trkanje na hišna vrata. Gregorčiču se je zdelo čudno, kdo naj bi bil tako pozen gost — bilo je namreč že ob 11. uri — zato naroči svoji zvesti služabnici Cilji, naj pogleda, kdo da je; potem mirno pričakuje poseta. Čez nekaj časa stopijo v njegovo sobo trije duhovniki. Bili so to: prvaški župnik, neki kanonik iz Gorice in še neki drugi duhovnik. Tolažili so nesrečnega pesnika in mu prinesli veselo vest od ordinarijata, da so mu povrnjene vse prejšnje pravice glede maše. Ti ljubi ponočni gostje so ostali do štirih zjutraj pri pesniku. Pozneje je dobil Gregorčič tudi pravico, da je smel imeti domači oltar in brati mašo doma.

„Privatoratorium“, domači oltar je dovolil Gregorčiču „kapitularvikar“ Andrej Jordan z dekretom dne 23. velikega srpana 1897. Nadškof Missia je te pravice še povečal s tem privoljenjem, da mu sme streči pri maši strežnik in če bi jih bilo več potrebnih, tudi ti.

S tem se je izpolnila Gregorčiču ena najgorečnejših želja. Njegovo življenje je dobilo neko določno lice, imel je nekak odprt cilj pred očmi in kar je bilo glavno, imel je mir. In tega je tako zelo potreboval. Saj so bile njegove telesne moči že skoraj vse obrabljene. Le duh mu je bil še vedno svež in krepak. Zatekel se je zopet k Muzam.

Tudi prva njegova leta na Gradišču niso bila neplodonosna, kar se tiče produkcije na pesniškem polju. Krog l. 1888. je imel že toliko gradiva, da bi bil lehko napolnil en zvezek. Vendar za enkrat ni hotel tega storiti.

„Druzega zvezka najbrž ne izdam“, pravi. „Pozneje enkrat, ako se mi nabere kaj druzega blaga, izdam ga. V ta namen bom zbiral stare in ako kaj novih zložim, ohranim si jih v miznici, da bode v drugem zvezku tudi kaj novega, še ne natisnjenega.“

Pozneje se je Gregorčič premislil in je izdal drugi zvezek svojih poezij. S posredovanjem Ivana Hribarja, sedanjega ljubljanskega župana, je prevzel založništvo slovenski mecen Josip Gorup. Izplačal je Gregorčiču nenavadno visoko svoto, namreč 6000 K. Pesnik je bil nad tem činom kar najprijetneje iznenaden. S tem denarjem je poplačal svoje dolgove.

Čisto jasno je, da ni imel Gregorčič nobenega veselja izdati drugega zvezka svojih poezij. Pomisliti moramo samo, kako krivično je sprejela kritika od neke strani prvi njegov zvezek. Ko se je tiskal drugi, piše prijatelju:

„Pesmi izidejo menda šele o veliki noči, ker so v tiskarni počasni. Za me ni to prepočasno, saj vem, kaj me potem čaka. O vsebini sam ne smem soditi. Le to rečem, da sem se čuval, da bi se pametni ljudje ne mogli spotikati. Vsem vem, da ne vstrežem. Zagnali se bodo v me, kakor so se že; a jaz imam v tej stvari mirno vest.“

Drugi zvezek Gregorčičevih poezij so sprejeli Slovenci precej hladno. „Ljubljanski Zvon“, ki je prvemu zvezku — „zlati knjigi“ — slavo

pel, je privoščil drugemu zvezku bornih sedem vrstic. Gregorčič je bil užaljen. Tembolj se je bavil z drugim zvezkom dr. Mahnič takoj v prvem zvezku „Rimskega Katolika“, zasnovanega v obrambo pristnega katoličanstva leta 1888. Mahnič priznava, da je Gregorčičevo obzorje v drugem zvezku bolj krščansko, nego je bilo v prvem, da je v njem le malo ali nič tistega duhomornega pesimizma, ki se je očital nekaterim pesmim prvega zvezka (str. 81.), a zato prijema pesnika zaradi njegovih ljubezenskih in domovinskih pesmi. Kdor je zavezan s celibatom, ta ne more in ne sme peti o ljubezni, ako hoče zvest ostati svoji obljubi. Mahnič je nastavil pesniku past: „Ali res v srcu čutiš, kar pevaš, ali ne čutiš? Ako res čutiš, vprašamo te, kako se to zlaga s tvojim duhovskim poklicem; ako ne čutiš, nisi pravi lirik, ker tvoja pesem je gola fikcija“ (str. 83.). Prav tako je stopil dr. Mahnič pred našega pesnika, kakor nekdaj pred Krista farizeji, moleči mu davčni denar. Gregorčičeve nedolžne ljubezenske pesmi obsoja imenovani kritik tudi zato, ker se ž njimi pohujšujejo slovenski fantje po deželi, katerim pridejo Gregorčičeve poezije zaradi poljudne, narodne oblike posebno v roke. Izmed Gregorčičevih rodoljubnih pesmi ne ugajajo Mahniču zlasti „Velegrajska kuga“, „Blagovestnikom“ in „Prebiral sem pratko.“ Zaradi poslednje očita pesniku, da ne prizanaša nevesti sv. Duha, katoliški cerkvi, ker jo dolži narodnostne strastnosti (str. 88). — To je bil drugi napad Mahničev.

Tretjič in zadnjič se je lotil dr. Mahnič Gregorčiča v „Rimskem Katoliku“ leta 1891.

(str. 297). Naš pesnik je tedaj ob geslu papeža Leona XIII: „Čeznaturna ljubezen do cerkve in naturna ljubezen do domovine ste obe iz enega in istega večnega vira: dvojčici ste in Bog je obeh začetnik in vzrok“, pel:

Vprašanje glasno, čuj, hrumí:
„Li narodnost, li sveta vera,
katéra prva je, katéra?“
To v tabora nas dva delí.

K čemù, oj bratje, ta razpòr?
Kaj treba pravde in prepira?
Obe iz enega ste vira,
obe prihajate odzgor!

Protivna ena drugi ní:
Bogu ste iz srca rojêni,
obe od Njega posvečêni,
obema naj srce gorí.

In to srce je brez mejâ,
ljubav ta dvojna v njem prostora
imeti more in pa mora:
Ljubav do doma, do Bogá.

Oj bratje, rad bi vas pozval:
Vsi z duše neizmerno silo
ljubimo domovino milo
in Njega, ki dom tak nam dal!

Nazor, ki ga je tako lepo razvil Gregorčič v tej pesmi, je prav tisti, ki ga srečujemo v pastirskih listih velikega biskupa Strossmayerja; a kaj je dejal na to Mahnič? „Pesniku Gregorčiču zdi se tedaj brezmiselno vprašanje: katera je prva, vera ali narodnost? z drugimi besedami: brezmiseln je boj, ki ga bojujemo z liberalizmom, in prav imajo vsi radikalci pri „Narodu“, „Slov.

Svetu“ itd., kateri trdijo, da vera ni v nevarnosti, da liberalcev sploh na Slovenskem — ni.“ In nato je apostrofiral pesnika s trdimi, prav skalnatimi besedami: „Mi si za zdaj Gregorčičeve besede dobro zapomnimo . . . Njemu samemu pa bi svetovali bolje, da bi raji molčal kakor tako pisal; drugače tudi mi ne bomo molčali, in ako bo moral katero trdo slišati, vedi, da si je zakrivil sam. Mi ne poznamo nobenih ozirov, ko gre za čistost nazorov.“

Za svoje delovanje je dobival Mahnič zaupnico za zaupnico od slovenske duhovščine; prvo mu je poslala konferenca kanalske dekanije, prvi je bil podpisan na tej dekan Franc Vidic. Oglasili so se z zaupnim pismom tudi ljubljanski duhovniki, slaveči drja. Mahniča in trdeči med drugim: „S svetlim žarom svoje bogoslovske in modroslovske vednosti temeljito preiskujete — — —

*

Ostala leta na Gradišču je Gregorčič precej mirno prebil. Kmetoval je, zanimal se za svoj vinograd in tuintam zložil kako pesmico. Službe ni hotel nobene sprejeti.

Leta 1901. Gregorčič nevarno oboli. S popolno pripravo in mehko resignacijo je gledal koščeni smrti v obraz. Pa vendar je še okreval.

Prebolelega pesnika je posetil ljubljanski župan Ivan Hribar z dvema prijateljema: Ivanom Vrhovnikom in Vatroslavom Holzem. Zapazili so v njegovi hišici na hribu nedostatek, ki bi bil utegnil postati usoden za slabotnega

Gregorčiča — njegova spalnica je bila brez peči — podnevi se je grel pesnik v kuhinji ob ognjišču, ponoči pa je spal v nezakurjeni sobi. Dasi se je nekaj časa branil pesnik, naročil je župan v Ljubljani primerno peč in jo poslal s pečarjem vred na Gradišče. Dne 25. vinotoka 1901 se mu je zahvalil Gregorčič tako-le:

Šala je bila, a šala več ni —
Kahljenka sobo že mojo krasi,
včera postavljena,
vedno pripravljena,
da mi iz spalnice zimo podi,
udom pa starim deli
mehkoprijetno toploto.
Bodi darivcem za kras in dobroto
srčna zahvala izjavljena!

Tej zahvali je dodal še pripomnjo: „Res, ako bi tudi ne bila potrebna, že lepota je nekaj vredna. Snoči me je obiskal župnik dornberški ter se izrazil: »Saj je ko kakšna kapelica!»“

V pismu 25. grudna 1901 ljubljanskemu županu omenja Gregorčič zopet svoje nove gostje:

In peč? Pozimske te ure mi greje,
in ogenj iz nje se kot škratelj mi smeje!

Misli in čuvstva, ki so obhajala Gregorčiča med boleznijo, je pesniško obdelal in nastal je tretji zvezek njegovih poezij. Delal je, kakor je pisal prijatelju, s hitrostjo brzovlaka.

Tudi ta zvezek je založil Josip Gorup, ki je plačal pesniku 3000 K. Gregorčič se je čutil blagemu mecenu hvale dolžnega in posvetil mu je tretji zvezek.

Veledušnemu gospodu Josipu Gorupu:

Ta šop, iz pestrih rož spleten,
naj Tebi bode posvečen;
saj posvečenja vreden ni
nihče med nami bolj kot Ti,
noben Sloven,
oj blagodušni naš mecen!

Tretji zvezek je kritika precej mrzlo sprejela. Naravno je, da ne dosega ta zvezek ni prvega, ni drugega. Pomisliti moramo samo to, da je nastal ta zvezek, ko je bil pesnik v bolezni in bedi. Vkljub temu pa se najde tudi v tem zvezku mnogo dragocenih biserov. Koga ne presune z neko tiho melanholijo sledeča pesmica:

Tone solnce, tone
za večerne gore,
ž njim le moja toga
vtoniti ne more.

Zjutra solnce vstane
lepše še žareče,
ž njim pa radost meni
vstati nikdar neče.

Toni solnce, toni,
drugim topi boli,
njim na radost vstajaj,
če za me nikoli.

Gregorčič je bil odločen nasprotnik naših naturalistov, dekadentov, secesionistov ... bil je človek prejšnjega pokolenja. V Gregorčičevih pesmih ni nič rafiniranega, preumetnega, odlikujejo se po preprostosti in jasnosti. Ni jim treba nikakega razlaganja. Gregorčič se drži pravila, da se mora vsaka pesem sama po sebi razumeti.

Imel je geslo, ki ga je 1. svečana 1892 priobčil v pismu dekanu Veselu:

Čim naravneje,
tem verjetneje,
tem prijetneje,
tem veljavneje.

Oglejte si in preberite n. pr. št. V. v tretjem zvezku in videli boste, kakšna poezija je to!

Pomlad prihaja v deželo, vse poživlja, vse prenavlja, prinaša življenje, donaša nade; samo k pesniku se ne nagne, le njega ne poboža s toplim svojim dihom; kajti pesnik je list na hrastu, ki je ostal še čez zimo. Kljuboval je najhujši zimi, o dihu pomladi pa mora odpasti, da novi izpod se izcimi. Pomlad ga prežene in da prostora novemu življenju.

Zanimivo je, kako sta Strossmayer in Stritar sprejela tretji zvezek Gregorčičevih poezij.

Srossmayer je pisal dne 27. velikega travna Gregorčiču:

„Dragi moj prijatelj in brat v Jezusu Kristu!

Iz vsega srca hvala Vam za Vaše poezije, ki ste mi jih poslali. Vse so klasične: zaslužijo, da se jih primerja s starimi grškimi in rimskimi. One segajo v srce in dušo narodu in opevajo naše najvišje smotre. Hvala še enkrat. Priporočam se Vašemu spominu, Vaši sveti ljubezni, Vaši pobožni molitvi.

Prijatelj in brat v Jezusu

J. J. Strossmayer l. r.
biskup."

Profesor Stritar se izraža v pismu iz Aspanga pri Dunaju dne 20. velikega travna 1902 o imenovanih poezijah sledeče:

„Dragi prijatelj!

Z velikim veseljem sem prejel Vašo knjižico, s še večjim sem jo bral. To so Gregorčičevi glasi, znani glasi in vendar novi! Pa kako prosto se gibljete! To je zrelost! „Posmrtnice“ so kar genialne! Toda kaj bi hvalil, kar je nad hvalo! «Maior omni laude.» Bodite hvaležni stvarniku za lepi dar, ki Vam ga je podelil; pa mi tudi.“

*

Po prestani bolezni se je odločil Gregorčič, da dá deželi slovo in odide v mesto. Čudno! Prej nikoli ni hotel ničesar slišati o mestu, on, sin planin, na stara leta mu je prišla ta misel v glavo. Zato proda svojo hišo in zemljišče ter se preseli v velikem travnu 1903 v Gorico. Tu si najme na Katarinijevem trgu št. 4. v prvem nadstropju stanovanje. Napravil si je domač oltar in potem je tudi maševal doma.

Na večer je zahajal pogostoma v gostilno „Pri zlati zvezdi“. Tu se je shajal s svojimi prijatelji. Pogovarjali so se o dnevnih vprašanjih, o njegovih poezijah itd. Vračal pa se je že precej zgodaj domov, kjer je delal navadno pozno v noč. Njegova strežnica mu je prigovarjala, da naj gre spat, on pa jo je zavrnil in odgovoril, da dela najlaže po noči. V tem času je nastalo največ njegovih pesmi.

V Gorici je bil povsod dobro poznan. Mladina ga sploh ni drugače imenovala kakor „goriški

slavček". Rad je zahajal k oo. kapucinom in frančiškanom, kjer je imel dobre prijatelje. Očetje kapucini so mu celo ponudili brezplačno stanovanje s hrano in popolnoma prost izhod in prihod. Pa Gregorčič je gostoljubno ponudbo ljubeznivo in hvaležno odklonil. Tudi goriški knezonadškof dr. Sedej mu je ponudil stanovanje v svoji palači; to je bilo par tednov pred njegovo smrtjo.

Skoro neposredno pred zatonom svojega življenja je prišel obiskat svojega prijatelja notarja Gruntarja v Ribnico. Ostal je tu tri tedne. Videti je bilo, da se mu bodo povrnile kolikor toliko njegove moči. Počutil se je razmeroma še dosti dobro in splošno se je mislilo, da mu je usojenih še nekaj let življenja. Maševal je v Ribnici vsak dan. Pa videlo se je, da je to velika žrtev od njegove strani. Ker so ga vedno bolele noge, se je moral bati, da vsak čas pade. In strašna zavest, da bi morda padel z Najsvetejšim v roki, mu je lila tako grozo v dušo, da ga je kar pot oblival. Ob nedeljah je opravil mašo prav zgodaj, namreč še pred 6. uro, da bi mu ne bilo treba maševati pozneje v zatohlem zraku. Visoko je spoštoval Gregorčič ribniškega dekana Franceta Dolinarja. Blagi dekan je pesniku z veseljem postregel, če mu je mogel. Dal mu je na razpolago voz, ki se ga je Gregorčič enkrat poslužil, in sicer, ko je napravil izlet na Velike Poljane.

Izpočetka Gregorčič ni nič zahajal v družbo. Hotel je biti sploh nepoznan. Prosil in rotil je prijatelja, naj ga ne predstavi nikomur. Kolikor bolj pa so rastle njegove moči, toliko bolj živahen je postal. Notar Gruntar se je čudil, da ni preveč

ugovarjal, ko ga je povabil s seboj v gostilno. Da, privadil se je tako, da je celo sam šel na pivo. Otroke je imel zelo rad; zlasti tihe, sentimentalne.

Če je prišel v družbo, je s posebno slastjo poslušal lepo narodno petje. Razjasnil se mu je obraz, razširile so se oči in pozabil je za trenotek, da ni poseben prijatelj družbe.

Delal je s svojim prijateljem kratke izlete. Šel je n. pr. k Novi Štifti, kjer službuje njegov znanec in prijatelj iz davnih let župnik Karol Klinar. Nad vse prisrčno je bilo svidenje teh dveh duhovnikov, obeh vztrajnih narodnih delavcev. Kdo ne pozna krasne skladbe „Slepca"? Njen duševni oče je župnik Klinar. Mimogrede omenjeno je on tudi skladatelj lepe pesmi „Na straži", ki se je prištevala že mnogim domačim in tujim skladateljem.

S svojo služabnico, ki je bila tudi prišla v Ribnico na povabilo Gruntarjeve gospe in sicer pesniku v pomoč in sebi v razvedrilo, je napravil izlet v Novo mesto in v Kandijo. Strogo je zabičal služabnici Cili, naj ga nikomur ne izda. Hotel je biti popolnoma nepoznan. Obiskal je bolnico usmiljenih bratov v Kandiji in se je jako laskavo izrekel o vzornem delovanju človekoljubnega zavoda. Bratje so mu dobro postregli kot duhovniku in šele pri svojem odhodu je povedal, koga da so pogostili. Seveda je bilo potem splošno veselje v bolnici.

Po treh tednih se je odpravil iz Ribnice. V Ljubljani pa se je ustavil zopet pri svojem ljubem prijatelju Ivanu Vrhovniku. Potem je odšel za nekaj dni v Cerklje na obisk ljubljanskega

župana Ivana Hribarja. Iz Cerkljan je napravil dne 27. malega srpana (1906) v spremstvu župana Hribarja izlet na Skaručino, kjer je bil ta dan velik shod. Spotoma se je pomudil v Vodicah na grobu županovega brata Frana Hribarja, za čigar nagrobni spomenik je bil svoje dni poslal nežno kitico poezije. O tej priliki se je seznanil z vodiškim nadučiteljem Julijem Slapšakom, ki je skromnega pesnika z navdušenim vzklikom, da do smrti ne pozabi dneva, ko je spoznal najslavnejšega še živečega slovenskega pesnika, genil do solza.

O tej priliki je tudi obiskal Gregorčič na Dovjem svojega dragega prijatelja župnika Jakoba Aljaža, ki je uglasbil mnogo najlepših njegovih pesmi, in potem se je odpeljal po novi železnici domov v Gorico. Med potjo se je ustavil v Sv. Luciji in v Tolminu, kjer so mu napravili Tolminci lepo serenado.

Zdelo se je, da hoče Gregorčič še enkrat vun v naravo, da hoče še zadnjikrat podati roko v slovo svojim najljubšim prijateljem na Kranjskem.

Nihče ni mislil, da je večer Gregorčičevega življenja tako blizu. Mislilo se je, da ga je njegovo potovanje po Kranjskem malo okrepčalo, a domov prišedšemu so pešale moči bolj in bolj. Že je stala koščena smrt z neusmiljeno koso tik njegove postelje ....

Naslednje vrstice posnemljemo večinoma po „Gorici“:

Dne 15. listopada 1906 je bil Gregorčič zopet enkrat pri „Zvezdi“. Bil je vesel in dobre volje. Razgovarjali so se o njegovih delih. V zadnjem

času se je bavil namreč zlasti s prevodi iz sv. pisma. Rekel je, da Jeremijeve žalostinke ne bodo zadostovale za cel zvezek, da bo torej potreba še nekaj narediti. Pogovor je slučajno nanesel tudi na domačo politiko. Pesnik je rekel: „Ta prepir nam mnogo škoduje. Saj bi se lehko združili vsi dobromisleči pod narodno zastavo in pri skupnem delu v blagor naroda, kakor je nekdaj bilo. Poudarjalo naj bi se v politiki to, kar nas druži in veže, a ogibalo se onega, kar nas loči. Ljudstvu se ne sme izpodkopavati vere, v ostalem naj pa vsakdo sam uredi svoje razmerje do Boga in naj bo za to odgovoren.“ In ko mu je v tem vsa družba pritrdila, rekel je še odhajajoč: „Mi dobro mislimo, žalibog, da današnjega sveta ne spreobrnemo; nas nočejo poslušati“. To so bile izimši pozdrav zadnje besede, ki jih je izgovoril v družbi okoli 7. ure zvečer.

Zdi se, da je pesnik slutil, da ga zadene kap. Ko je bil profesor Ivančič tisti zadnji večer v njegovo družbo prišel, mu je nekako krčevito roko stiskal in mu je ni hotel izpustiti. Govoril je tudi o kapi. Ko je prišel domov, je hotel svojo oporoko nebistveno prenarediti, služabnica pa mu je rekla, naj se ne razburja in naj gre počivat.

Doma je delal nenavadno dolgo v noč. Drugo jutro, to je v petek, je vstal živahen in dobre volje. Ob 7. uri je maševal doma v svoji kapelici. Pred epistolo se mu kar naenkrat začne zapletati jezik, da ni mogel več razločno moliti. To je opazila takoj njegova služabnica Cila in mislila, da mu je slabo. On pa stopi na prag in pravi:

„Ne morem več, ne morem! Mrtvoud me je zadel!“

Zahteval je ogledalo, a na obrazu ni opazil nobene premembe. Sedel je k pisalni mizi in izkušal nekaj zapisati, kar pa ni bilo več mogoče. Niti ena črka ni bila čitljiva. Brž so poklicali zdravnika drja. Breclja. Zdravnik ga je našel sedečega pri mizi, na kateri je ležalo sveto pismo, več popisanih papirčkov in zapečateno pismo z napisom: „Moja oporoka.“ Rekel je zdravniku, naj ga le pusti umreti, češ: „ker sem sklenil račune svojega življenja.“ Zahteval je izpovednika, a v posteljo se je branil iti in je dejal, da hoče umreti izvun postelje. Zadnjo popotnico je prejel stoje; le malo se je pripognil. Med boleznijo je dr. Brecelj dvakrat poklical v posvet zdravnika drja. Aleksija Rojca. Prve dni je bil bolnik precej zmeden, a od nedelje do srede je bil pri zavesti, tako da so zdravniki imeli upanje, da okreva. Sicer ga je napadala njegova stara bolezen zlatenica, a vendar bi morda bil okreval, ko bi v sredo ne bila pritisnila pljučnica. Bolnik, prezgodaj ostarel in splošno oslabel, ni bil kos temu napadu. Vedno bolj je slabel in v petek so mu moči vidno pešale. Katastrofo so pričakovali že ponoči. Le tupatam se mu je za malo vrnila zavest. Pet minut pred smrtjo je bil pri polni zavesti. Ko so mu podali v roko sv. razpelo, ga je krčevito pritisnil na umirajoča ustna in poljubil. Pri njegovi postelji so bili zbrani: njegov bratranec župnik, postrežnica, izpovednik in prijatelj kapucin oče Lin ter dr. Brecelj. V soboto 24. listopada dopoldne ob 10. uri 10 min.

mu je nehalo utripati srce in Simona Gregorčiča — ni bilo več.

Kakor blisk je šla po širnem slovenskem svetu novica: „Naš Simon Gregorčič je umrl.“ Vsi slovenski listi so prinesli to vest. Goriški listi so priredili posebne izdaje, drugi pa so prinašali med novicami nekrologe, posvečene spominu umrlega. Raz hiše goriških Slovencev so še isti dan zavihrale črne zastave. „Slovenska čitalnica“ je odpovedala svoj koncert s plesom, ki bi se bil imel vršiti v soboto zvečer. Tudi „Solkanski Sokol“ ni priredil napovedane veselice s plesom. Pa ne samo v Gorici, marveč tudi po drugih slovenskih mestih so visele črne zastave v znak, da je preminul največji slovenski pesnik nove dobe, ljubljenec slovenskega naroda.

Oporoko so odprli v soboto dopoldne na sodišču v navzočnosti sodnega svetnika Rutarja in profesorja Josipa Ivančiča, ki ga je pokojnik določil za izvrševavca svoje oporoke. Za glavnega dediča imenuje v oporoki vzorni „Šolski dom“. Nadalje določa med drugim, da ga morajo pokopati na Libušnjem pri Sv. Lovrencu, da naj bo pogreb popolnoma preprost ter da se ga ne sme secirati.

Začenja pa se oporoka tako-le:

„V imenu presvete Trojice!

Ko duh zapusti svoje telesno bivališče, naj telesne ostanke izroče Sv. Lovrencu na pokopališču rojstne duhovnije libušenjske. Pogreb bodi preprost: prah sem in pepel!“

V soboto popoldne in v nedeljo so romale množice slovenskega ljudstva iz Gorice in bližnje

ter daljne okolice na Gorišček, kjer je ležal mrtvi pesnik. A ne samo Slovenci, tudi Italijani so prišli kropit „velikega pesnika Slovencev“. Ob krsti je delala neprestano častno stražo dvojica Sokolov. — Obraz pokojnika je bil miren in svečanosten. V nedeljo popoldne je bil dohod občinstvu za nekaj časa zabranjen, ker so jemali mrliču masko.

Obiskujoče občinstvo, ki ga je bilo vedno vse polno, si je s posebnim zanimanjem ogledovalo mali oltarček v hišni kapelici, kjer je pokojnik vsak dan maševal. Še vedno je ležal ondi oni mašni plašč na oltarju, kamor so ga položili, ko je mašnika zadela kap, mašne knjige so ležale ravno tako na svojem mestu, le zaprla jih je bila strežnica.

Lep in naravnost veličasten je bil mrtvaški sprevod. Po ulicah, koder se je sprevod pomikal, so vihrale raz mnogo hiš črne zastave, iz oken, kjer prebivajo Slovenci, so visele manjše zastavice in črne preproge. Trgovine so bile na Korenu in v Gosposki ulici z malo izjemo zaprte vse.

Več tisoč ljudi se je zbralo v pondeljek zjutraj na Goriščku za zadnje spremstvo blagemu pokojniku. Nekako ob ¼9. uri zjutraj se je začel pomikati sprevod. Ob straneh po ulicah je stalo vse polno ljudstva. Skoro pol ure je trajal sprevod. Imponiral je posebno resen nastop šolske mladine. Pogled na pestro množico na Travniku je bil veličasten. Med tem pa se je krsta blagoslovila v cerkvi ob običajnih molitvah. Lepo je zapelo v cerkvi „Glasbeno in pevsko dru-

štvo“ žalostinko: „Blagor mu!“ Navzoč je bil v cerkvi tudi prevzvišeni knezonadškof dr. Sedej. Po določenem redu se je sprevod na to zopet pomikal nazaj na Gorišček, kamor je dospel okrog $^{1}/_{2}$10. ure. Tu je že čakal drugi voz, v katerega se je imela položiti krsta.

Preden so vzeli krsto vun, je naravnost ginljivo izpregovoril deželni odbornik profesor Berbuč pesniku v zadnji pozdrav:

(Obrnjen proti krsti): „In sedaj tudi Ti, dragi Simon, nas zapuščaš — tudi Ti se vračaš nazaj v planinski raj, kamor Te je vedno vlekel „zlatih dni spomin“!

In zakaj ravno sedaj,

„— ki tam zimski dan visi nad bregom,
čez dol besni leden vihar,
in gozd in plan ječi pod snegom“?

Zakaj ravno sedaj?

Glej ta dolinski svet,
te zlate vinske griče,
Te nič, Te nič ne miče
njih južni sad in cvet?

In to Ti nič ni mar,
da dragi srčno vdani
Ti kličejo: — „Ostani,
nikar od tod, nikar!“

(Obrnjen proti občinstvu): „Prijatelji dragi, zastonj so vsi naši zdihi, zastonj je moj klic! Neizprosna smrt je za vedno zatisnila oči pesniku, ki tu spi, zatisnila oči apostolu miru, oznanjevavcu ljubezni do Boga, do domovine in slovenskega naroda. Noben klic ga ne vzdrami. Prenehalo je

biti srce, ki se je neizmerno veselilo vsakega napredka med nami, vsakega uspeha, srce, ki je živelo le za Boga in za srečo in slavo slovenskega naroda. Umrl je mož, jeklen značaj, kateremu ni bila osoda nikdar mila, a vkljub temu ga ni nikdar upognila. Umrl je pesnik Simon Gregorčič in se vrača nazaj v svoj ljubljeni planinski raj ter nas zapušča za vedno.

Za vedno? — Ne! Nikakor ne! Le njegovi zemeljski ostanki se vračajo v domovino, da najdejo mir v domači grudi, dočim ga svet njemu ni privoščil, ni dal; a proizvodi njegove muze bodo vedno živeli med nami, njegov duh bode vedno plaval nad slovenskim narodom ter učil njihove sinove še v poznih letih ljubezni do Boga, do domovine in do naroda. A on je bil naš, je naš in ostane naš, vedno bode živel med nami in slovenskim ljudstvom. Nikdo, tudi smrt, ta kruta smrt, ga ne iztrže temu ljudstvu.

V očigled tem dejstvom, kaj naj tu razpravljam, kaj naj govorim?

Naj bridko zdihujem za njim, ko

— našel je na božjem nebu,
kar tukaj je zastonj iskal?

kakor je sam peval o svojem prijatelju Stresu.

Naj pojem slavo možu, katerega dela slave?

Naj ustalim — bodisi tudi le majhno sliko — o njegovem zlatem značaju, o njegovem trpljenju in življenju, o njegovi ljubezni do naroda, o njegovih delih?

Menim, da tu ni pravi čas za to in tudi ne primerno mesto; uverjen sem tudi, da nikdo tega ne pričakuje.

Namen mi je le in naloga, da se v malih in preprostih besedah poslovim od velikega genija zemeljskih ostankov, ki se izročajo materi zemlji.“

(Obrnjen zopet proti krsti): „Izvršujoč ta namen in to nalogo obračam se zopet do Tebe, dragi Simon!

Kmalu boš mirno tam spal,
na griču zelenem ob Soči,
nam mrtvim živo šumljajoči,
tam gori pri svetem Lovrencu.

— — — — — — — — —

Kmalu stal Ti bo grob,
kjer Tvojih pradedov nebrojen spi trop.

Obljubil si, da tačas vsak dan o polnoči zapustiš svoj grob hladan in gledal bodeš, kaj dela Tvoj rod. A jaz dostavljam še prošnjo: Blagoslovi tudi iz nebeških višav svoj rod, blagoslovi slovensko ljudstvo!

S to prošnjo pridem h koncu. V imenu Tvojih prijateljev, v imenu znancev in častivcev, sploh v imenu slovenskega naroda izročam Ti zadnji pozdrav:

Z Bogom, Simon, z Bogom! Počivaj mirno v domači zemlji! Zemljica Ti bodi lahka!“

Nato je krasno zapel mešani zbor „Glasbenega in pevskega društva“ pesem: Nazaj v planinski raj!

To je bil najginljivejši prizor veličastnega prizora, kateri gotovo ostane vsem udeležencem v živem spominu.

Profesor dr. Ozvald se je na to še v imenu mladine poslovil od zemskih ostankov nepozabnega pesnika z besedami:

„Veliki pesnik! V imenu naše mladine Ti zakličem na pot „nazaj v planinski raj“ srčni: Z Bogom!“

Glasno ihtenje je bilo slišati med poslovilnima govoroma. Več tisoč glav broječa množica je nemo, s trpko tugo v prsih, zrla na krsto, ki je skrila zadnje ostanke največjega slovenskega pesnika nove dobe. Ko se je premaknil voz z dragocenimi ostanki, je klicala množica: „Z Bogom!“ Možje so vihteli klobuke, dame robce v zadnji pozdrav Simonu Gregorčiču.

Na dolgi poti iz Gorice do Libušnjega so spremili mrtvega pesnika: svetolucijski župnik Josip Fabijan (v mašniški obleki), svetnik Vodopivec, Klavžar, Premrou, odposlanec „Novega Života“ František Starý iz Prostějova na Moravskem, vikar Franke iz Oseka, župnik Primožič iz Prvačine in mnogo drugih. „Solkanski Sokol“ je spremljal krsto od Goriščka do solkanskega pokopališča. Ko je sprevod prestopil pri mitnici mejo goriškega mesta, je bil tu sprejet od solkanske „Čitalnice“ z zastavo in od občinskega starešinstva. Čitalniški pevci so tu zapeli žalostinko, nakar se je sprevod zopet pomikal naprej do solkanskega pokopališča, kjer so mu pevci zapeli v slovo. Enak sprejem je bil v Kanalu, Volčah in Kobaridu, kjer je truplo pokojnika prenočilo v pondeljek. Drugi dan ob 7. uri je bil slovesen pogreb na pokopališču pri sv. Lovrencu.

Nebo je bilo jasno in lepo, v srcih pa je zavladala nepopisna bol, ko je črna prst bobnela na telesne ostanke našega Simona Gregorčiča.

Pokopan je naš pevec z glavo proti oltarju, blizu svojega očeta. Visoki vrh častitljivega Krna pa gleda na njegovo gomilo . . .

Povodom smrti velikega pesnika so došle od vseh strani številne brzojavne sožalne izjave. Veličastni sprevod je moral imponirati tudi Italijanom v Gorici, katerih taktno vedenje pri tej priliki se mora pohvalno omeniti. Posebno so pa sijajno dokazali zavedni Slovenci na Goriškem, kako so ljubili in častili svojega največjega pesnika . . .

*

Gregorčič je bil mož precej velike sloke postave, lepih, živih, sivkasto modrih oči in visokega čela, kar mu je vse vtisnilo znak nekaj velikega, duhovitega. Bil je planinski sin. Na svoje domače planine ni pozabil svoje žive dni. In reči smemo, da je zložil veliko svojih najlepših pesmi spominu svojega rojstvenega kraja. Ljubil je svoj rojstveni kraj tako, da je hotel tudi ležati v domači zemljici. Ta želja se mu je izpolnila:

Ena se tebi je želja spolnila,
truplo da v zemlji domači leži.

Domači planinski zrak mu je kaj dobro del. Ni bil sicer od narave posebno krepak, toda dokler je bil še doma, je bil zdrav; pokvaril si je zdravje šele v malem semenišču v Gorici. Imel je trakuljo; zaradi tega parazita je trpel grozno lakoto v malem semenišču. Ko se je je iznebil, je rekel v šali, da je poginila lakota.

Ubog že od doma je ostal tak vse svoje življenje. Ko bi bil hotel, bi se mu bilo pač lehko

boljše godilo. Saj so mu ponujali od vseh strani dobrih in lehkih služb. Pa hotel je biti prost in ni sprejel službe, koji ni bil kos. Iz tega vzroka ni hotel na primer sprejeti tajništva pri „Matici Slovenski“, ki bi bilo kakor nalašč zanj. Pa poslušajmo njega samega!

„Zakaj nisem kompetiral za tajništvo pri „Matici Slovenski“? Ker rezultat mojega premišljevanja je bil ob kratkem ta, da nisem mogel upati biti posebno koristnim pri tem zavodu; samo zaradi svoje komoditete pa nisem maral prositi.“

Na ugodnost in udobnost torej Gregorčič ni dal mnogo. Saj sam tako lepo uči:

Ni praznik, predragi mi, naše življenje,
življenje naj bode ti delaven dan!
Od zora do mraka rosan in potan
ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!
Ne plaši se znoja, ne straši se boja,
saj moško dejanje krepčuje moža,
a pokoj mu zdrave moči pokonča,
dejanje ti ljubi, a boj se pokoja!
Dolžan ni samo, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan.
Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi,
a delo in trud ti nebo blagoslovi!

Prostost in neodvisnost! to je bila Gregorčičeva parola in zaraditega ni hotel sprejeti privatnih služb. Če je videl, da se kje ne more izkazati koristnega, se ni silil v ospredje. Bil je tudi predemokratičen za to. Poglejmo! Dobil bi bil netežko službo v knežji rodbini v Planini. Kaj piše glede tega prijatelju?

„Prav lepo se ti moram zahvaliti za prijazno skrb, ki jo imaš za me; vendar naj Ti kar na-

ravnost povem kot prijatelj prijatelju, da jaz nisem za knežje hiše: prenaraven, preprost, a tudi preponosen sem! Vezan bi bil preveč na zunanje oblike, katerih trpeti ne morem in moral bi se uklanjati, česar nočem in mi tudi ni treba. Najbolje se počutim med enakimi. Vesti naj se smem, kakor me je volja!"

Iz teh vrstic pač jasno govori duh demokratičnosti in obenem tudi duh ponosa. Kakor je bil Gregorčič skromen do skrajnosti, tako je bil tudi toliko ponosen, da ni hotel nikoli ukloniti tilnika. Vedno je ostal mož, dasi je bil dostikrat sam. Imel je pač prijatelje, ali ti niso bili pri njem. Bili so eden tu, drugi tam, in le redko se mu je nudila prilika, da se je mogel osebno odkriti svojemu prijatelju.

Od njegovega kaplanovanja v Kobaridu datira veliko njegovo prijateljstvo, ki ga je vezalo s pesnikom Krilanom in s pisateljem Erjavcem. Tem trem prijateljem se je pridružil Ignacij Gruntar. Navduševali so drug drugega za narodno delo, delali vsak na svoj način za povzdigo narodne ideje, za boljšo bodočnost slovenskega naroda.

Krilan (Josip Pagliaruzzi) je bil izboren epični pesnik. Gregorčič je njegove darove zelo cenil. Precej, ko sta se spoznala, sta čutila drug do drugega kakor neko privlačno silo. Seveda je bil Gregorčič takorekoč Krilanov učitelj in Krilan se je tudi s ponosom štel za učenca takega mojstra, kakor je bil Gregorčič. To razmerje je imelo res nekaj prisrčnega, ker sta se našli dve pesniški, mehko čuteči duši.

Leta 1881. piše Gregorčič prijatelju Gruntarju:

„Kar se tiče Krilana, ga pač Ljubljančani krvavo potrebujejo. Njegove pesmi so prav lepe — čeprav niso pisane v Levstikovem jeziku, kar niti treba ni. Na Kranjskem zdaj nimajo boljšega poeta, nego je Krilan. In zdaj se je še Bric prav srečno oglasil s pesmijo «Pri Soči». Poezija je zapustila Savo ter preselila se na Sočo!“ (Bric je bil namreč tudi Goričan).

Pa pesniku Krilanu ni bilo usojeno dolgo življenje. Komaj dobro vstopivši v svet se je že moral preseliti v večnost.

Ko se je videlo, da se bo Krilanu najbrže utrgala nit življenja, piše Gregorčič s tiho žalostjo notarju Gruntarju:

„Včeraj sem videl tudi Pagliaruzzijeve (rodbino Krilanovo). Stari P. mi je skrivaj povedal in solze so se mu udrle, da se boji za Pepija, da, še več, da meni, da je gotovo izgubljen. „Meni je obupati“, joče ubogi mož! Jaz sem ga tolažil in rekel, da jaz tega ne morem in nočem verjeti. In res! Pepi pravi, da ima le oslo, kakor lansko zimo. Našel sem ga pri mizi, videti je zdravega lica in precej lepo rejen; tudi je bil ves čas vesel, ves kakor po navadi. Jaz ne morem razumeti in vendar trdi zdravnik, da . . . Bog obvaruj! To bi bila res nesreča! Takih zlatih mladeničev potrebuje domovina. Izguba bi bila zanjo velika, za naju pa še večja. Jaz ne morem verjeti.“

Tudi razmerje Gregorčičevo do Erjavca ni bilo nič manj prisrčno. Razlika ta, da sta si tu stala dva zrela moža nasproti. Erjavec je bil velik

kritičen duh; pesnik je veliko dal na njegovo sodbo. Kar je rekel Erjavec, to je držalo. Gregorčič ni nikoli zamudil prilike, kadar je šel v Gorico, da ne bi obiskal dragega svojega prijatelja. Posvetiti mu je hotel iz velikega spoštovanja in prijateljstva prvi zvezek svojih poezij — kakor smo že slišali — a Erjavec je v svoji skromnosti to odklonil, češ, s tem ne bi knjiga nič pridobila. — Preden je izdal Gregorčič prvi zvezek svojih poezij, je dal rokopis v pregled Erjavcu, ki je mnogim pesmim dodal pripomnje. Na rokopisu prvega zvezka stoji pesnikova beležka: „NB: Opazke, pod nekaterimi poezijami s svinčnikom napisane, so od blage roke pokojnega profesorja Fr. Erjavca, kateri mi je te pesmi pred tiskom blagohotno pregledal. 10./7. 1888. S. Gregorčič l. r.

Gregorčičevo veliko nagnenje do narave je Erjavec kot zoolog in botanik še povzdignil. Erjavec je vplival na pesnika, da se je le-ta začel intenzivneje baviti z botaniko. In težko si našel rožo, ki bi ji ne vedel Gregorčič slovenskega, nemškega in latinskega imena.

Kako da je spoštoval tudi Erjavec Gregorčiča, kaže velika skrb za njegovo zdravje. Tu odlomek iz pisma Erjavčevega prijatelju Gruntarju:

„Naš Simon je bil zadnji čas zopet nekaj bolehen. Duh je močan, ali telo mu ni za težko delo, kakor ga ima v Rifenbergu. Zadnjič, ko se je že prav slabega čutil in bi bil najrajše legel v posteljo, moral je delati od blizu ranega jutra do blizu druge ure p. p.“

Tudi Erjavcu ni bilo usojeno dolgo življenje. Leta 1887. je zatisnil svoje oči na veliko žalost Gregorčiču.

Od kobariških prijateljev je ostal Gregorčiču samo še notar Gruntar, od drugih bližnjih rojakov pa profesor Ivančič.

Na Kranjskem mu je bil najljubši prijatelj trnovski župnik Ivan Vrhovnik v Ljubljani. Njemu je zaupal vse skrivnosti, ž njim se posvetoval o literarnih zadevah. Vrhovnik pa je bil največji podpiratelj pokojnikov. V velikem srpanu leta 1901. je pisal Gregorčič prijatelju Ivančiču:

„Denarja res nimam; črešenj je bilo res polno, a cena? Skoro zastonj! Menda nisem gospodar v žepu 10 for. Sreča, da imam od vrlega Vrhovnika maše po 1 for.; s tem in z mastno penzijo se izhaja. Odločili so mi bili 225 for., a le na oporekanje dekana Hvalice so mi «izjemno» prisodili 340 for.“

V istem pismu nadaljuje:

„Zdaj pa še enkrat za Vaju prijateljstvo hvala! Vidim, da imam še nekaj mi dragih na svetu. Vidva me vabita; vabi Vrhovnik, vabi župan Hribar v svojo vilo v Cerkljah, kjer boš imel vso oskrb, vabi župnik v Dovjem — Triglavan Aljaž, vabi naš Žlogar, kjer bi imel sobo in «skromno hrano». Ali me hočete ne razčetveriti, pač razpeteriti! No, srčna hvala Vam vsem. Prijateljstvo dobro dè.“

Istotako visoko je cenil tudi ljubljanskega župana Ivana Hribarja, ki ga je tudi vedno rad posetil in ki je bil ž njim v nepretrganem dopisovanju.

Kar se pa poezije tiče, je bil Gregorčiču glavna avtoriteta Stritar. Pod neko pesem „Samson“ je zapisal Gregorčič besede:

„Za Stritarja v neporečno — sodbo!
On je za me — «Roma locuta».
24./4. 1903.“

Še mnogo drugih prijateljev je imel Gregorčič; med njimi je bil na primer Kragelj, Holz, Rutar, o. Otokar Cejan, Trinko itd. Omenili smo že duhovitega Stresa in dekana Vesela.

Kakor nekaka zvezda vodnica in tolažnica je spremljal Gregorčičevo življenje od njegovega kaplanovanja v Kobaridu naprej — dekan Jekše. Slišali smo že mnogo lepega o tem blagem možu. Čujmo še genljivo voščilo Jekšetovo Gregorčiču za novo leto 1888!

„Bi se pa ne bilo čuditi, ako niste prav zdravi. Ko viharji od vseh strani v človeka butajo, ni drugače, kakor da napadi ne pridejo samo do kože, ampak da sežejo tudi dò srcà, človeka več ali manj vznemirjajo in tudi telesnemu zdravju škodujejo. Tu ne pomaga nobena filozofija: človek je človek, občutljiv vsak, eden bolj, drugi manj. Srečen, kdor more reči s sv. Pavlom: «Meni je pa celò malo mar od človeškega dne sojenemu biti.» Ostanite možak! Ko Vaše novo delo na dan pride, ste prepričani, da se bodo oglasili poklicani in nepoklicani. Hvala naj Vam bo v tolažbo in spodbudo k novemu delu, grajo pa spregledajte. — Kdor malo razume, se navadno šopiri veliko.“

Gregorčič je bil takih besedi jako vesel. Bilo mu je v veliko zadostilo, da mu daje mož, kakor je bil Jekše, tako tolažbo.

Kake nazore je imel Gregorčič o svetu, nam dobro kaže naslednji slučaj: Kakor vemo, se je vpisal kot kaplan na modroslovski fakulti dunajske univerze kot izreden slušatelj grščine in latinščine. Znano nam je tudi, da je vpisovanje opustil. Zakaj? Čujmo!

„V Beč ne pojdem, ostanem doma, spoznavam dan na dan bolje, da nisem za svet in da svet ni zame — najbolje, da sva ločena. Nimam več niti moči, niti poguma, da bi se vrgel v hrum in šum življenja, prepozno je! Poleg tega se tudi bojim, da to, kar bi mi imel dati in pokazati svet, bi nikakor ne povzdignilo mi potrtih moči — marveč bi le užalilo in potrlo srce. Še to malo, kar mi je znano o svetu, mi je preveč! Klasike hočem pa vendar tudi v naprej prebirati, da se kaj naučim in da si s poštenim poslom odganjam sitne muhe.“

Iz tega sledi Gregorčičevo naziranje o svetu, na drugi strani pa kaže, kako ljub mu je bil študij klasičnih jezikov. Iz velikih mislecev grških in latinskih si je nabiral življenjsko modrost, iž njih je zajemal pravo uteho in tolažbo. — Na tem mestu lehko omenimo, da je bil Gregorčič jako naobražen mož. Poleg staroklasičnega slovstva se je zanimal v prvi vrsti za domače slovensko, poznal je dobro slovanska slovstva, pa tudi nemško in italijansko mu ni bilo tuje. Izmed pesnikov velikanov je najbolj čislal „nesmrtno solnce“ Homerja, Shakespeareja, Goetheja in pred vsem seveda tudi našega pesnika prvaka Prešerna. — O priliki, ko je obiskal na Goričanih knezoškofa Ivana Zlatousta Pogačarja, sta

napravila s prijateljem Gruntarjem izlet na Bled, Bohinj in k Savici. Tu je pesnik občudoval naravno krasoto in se zamislil v boje starih Slovenov, predočil si je krst Črtomirov, kar nedosegljivo opeva Prešeren v svojem „Krstu pri Savici“. — Tudi za socialne pojave se je brigal. Poznal je na primer jako dobro italijansko pisateljico Ado Negri, ki jo je visoko čislal.

Njegove poezije niso le izključno naša last. Mnogo njegovih pesmi je prevedenih zlasti na hrvaški jezik, pa tudi druga slovanska slovstva imajo precej prevodov Gregorčičevih poezij. V nemščino je lepo prevedel nekatere pesmi Samhaber, Funtek in dr.

Gregorčič je bil v prvi vrsti Slovenec, potem pa Slovan z dušo in telesom. Ko se je vršila leta 1885. na Velehradu velika slavnost v proslavo tisočletnice blagovestnikov sv. Cirila in Metoda, je navdušen pohitel tja. Med drugimi je bil v njegovi družbi tudi župnik Vrhovnik. Prišla sta na Velehrad in brala tam sv. mašo: Vrhovnik pri Cirilovem, Gregorčič pri Metodovem oltarju.

Trpeče človeštvo je bilo Gregorčiču zelo pri srcu. To dokazujejo pred vsem njegove pesmi v delavskem listu „Svetilniku“. Pa tudi dejansko je to pokazal in sicer v dosti slučajih. Pesnik-trpin Josip Cimperman je živel v veliki bedi. Prikovan na posteljo brez vsakega zaslužka je pretrpel ne samo velike telesne, temveč tudi duševne muke. Na Cimpermanovo bedo je opozoril pesnika Vatroslav Holz v pismu jeseni leta 1882., nakar je odgovoril Gregorčič s pismom, ki ga je priobčil Holz v 5. številki „Slovana“ l. 1907. Gregorčič,

sam skoro brez kruha, je pisal svojim prijateljem in prosil za nesrečnega trpina, kar bi ne bil storil zase nikoli. In sam mu je namenil ves honorar celega leta, ki bi ga bil imel prejeti od „Zvona“. Pač plemenito srce! Pa saj sam poje:

Odprto srce in odprte roke
imej za trpečega brata!

On se je v polni meri ravnal po svojih lastnih človekoljubnih naukih.

Ko je leta 1895. potres poškodoval Ljubljano, poslal je Gregorčič nesrečnikom 200 K v dar. Ljubezen njegovega srca je bila brezmejna. Sam je trpel pomanjkanje, da je le mogel pomagati sobratom.

Prišedši za stalno v Gorico, se je zopet lotil prestave sv. pisma. V delu je imel krasno hebrejsko pesnitev: Joba. Z Jobom se je pečal že leta 1892. Takrat je pisal Veselu: „Jaz prevajam Jobovo knjigo in bom to poletje s prevodom gotov.“ Vendar pa ni šlo tako naglo. Joba je imel dalje v rokah, nego svetuje Horacij, namreč naj se knjiga natisne še-le v devetem letu po postanku. S svojim pesniškim genijem je presadil orijentalsko poezijo na domača slovenska tla. Prevod je izšel leta 1904. Z Jobom je zavrnil tistega, ki mu je očital pesem „Človeka nikar“. Vsi slovenski listi brez izjeme so se pohvalno izražali o zares veliki pesniški vrednosti tega krasnega prevoda. In kdo je imel gmotno korist od tega? „Šolski dom“ v Gorici, ki je bil Gregorčiču tako zelo na srce prirastel. „Šolski dom“ je ljubil in negoval s tako skrbjo, kakor more le ljubiti in negovati šibko

svoje detece ljubeča mati. „Job“ je prinesel 1800 K, in ves ta denar je prišel „Šolskemu domu“ v korist. Pa ne samo to. Gregorčič je kupil sam kot avtor kakih 17 izvodov prevoda, da jih je mogel porazdeliti med svoje prijatelje. Kje najdete dandanes še tako nesebičnost?

Pri vseh svojih pičlih dohodkih je bil pesnik trikrat ustanovnik „Šolskega doma“, večkrat pa je daroval po 20 K. In ko je potoval ali obiskaval svoje prijatelje, je vedno trkal na usmiljena njih srca in prosil podpore za „Šolski dom“.

Zanimiva je zgodovina o Gregorčičevem cilindru.

V prijateljski družbi je bil leta 1906. v Gorici tudi pogovor o cilindrih. Pesnik je rekel, da je imel v življenju le en cilinder, ki ga je nosil na dan nove maše. Deželnosodni svetnik Matija Rutar opomni:

„No, Tvoj cilinder postane še imeniten!“

Pesnik vpraša:

„Kaj mi daš zanj v prid «Šolskemu domu»?“

„Štirideset kron“, odgovori Rutar.

Kupčija je bila sklenjena in isti hip je spisal pesnik te-le verze:

Pač taki starini
bi rogal se žid;
a šolski mladini
zdaj prišla je v prid.

Listek s temi verzi je prilepil k prodanemu cilindru.

„Šolskodomski“ mladini je posvetil himno, drju. Antonu Gregorčiču pa to-le pesmico:

Očetu „Šolskega doma“!

Naš „Šolski dom“ Tvoj zlat je vzor!
Bog daj mu blagoslov odzgor!
Bog srečo vsakemu daj tudi,
ki zanj žrtvuje se in trudi!
Med prvimi si prvi — Ti!
Bog večni vse naj Vas živi!

Hvaležni zavod.

Gojenke učiteljišča v Gorici so prosile pesnika, naj jim napravi kake verze v „spominsko“ knjigo. Rad jim je ustregel. Če je pa videl, da je kaka petična vmes, je rekel:

„Rad ustrežem Vaši želji, samo 5 K morate dati za «Šolski dom».“

Vse to je delal Gregorčič iz velike ljubezni do mladine. Gorko je ljubil svoj rod in dobro je vedel, da je v mladini prihodnost, zato je obračal vso svojo skrb in pozornost na mladino. Odtod tolika njegova ljubezen do „Šolskega doma“; zato ga tudi ni nič tako bolelo in žalostilo kakor napadanje tega koristnega šolskega zavoda.

Gregorčič je bil od nog do glave mož poštenjak, jeklen značaj in vrl rodoljub, kakor jih je le še malo med nami. Najbolj je ljubil resnico in pravico. Kot katehet je navajal otroke v prvi vrsti na odkritosrčnost. „To je ona čednost pri mladini“, je rekel, „na katero se naslanjajo vse druge.“ Zaraditega pa je odpustil otrokom rad vse, samo laž in neodkritosrčnost je preganjal, zaradi teh dveh pregrch je otroke brezobzirno kaznoval. Zaradi omenjene svoje maksime je ljubil, spoštoval in cenil značajne ljudi.

„Značaj“, rekel je, „izvira iz trdne volje in to treba spoštovati, nadarjenost je dana od narave.“

Potoval je jako malo. Omenili smo že, da se je udeležil leta 1885. slavnosti na Velehradu in da je potoval s prijateljem Borštnikom po Dalmaciji in Črnigori. Povemo samo še, da je šel leta 1881. na Jurčičevo slavnost na Muljavi, kjer pa ni hotel sprejeti slavnostnega govora: „češ, ne maram se kazati radovedni množici.“ Še istega leta se je vršila tudi v Logatcu velika slavnost v korist Jurčičeve ustanove. Aranžiral je vso stvar pokojni pesnik Ivan Resman s prijateljem Gruntarjem. Samo iz Ljubljane je prišlo do 400 izletnikov s posebnim vlakom. In takrat je prišel tudi Gregorčič s svojima prijateljema Krilanom in Erjavcem. Po dobro izpali slavnosti so šli Gregorčič, Krilan, Erjavec, Resman in Gruntar v Planino, kjer so se ustavili zvečer v Lavričevi gostilni. Ko so zvedeli Planinci, da so taki imenitni gostje pri Lavriču in da je celo Gregorčič vmes, so v velikem številu prišli tje in zasedli gostilniške prostore. Vnela se je jako živahna zabava. Kar se oglasi tedanji planinski kaplan k besedi. Napravi se mir, on pa začne: „Slavna gospoda!“ Gregorčič si je že moral misliti, da mu hoče govornik napiti, pa ravno tega ni hotel; zato da govorniku znamenje z roko, da njega ne omenja; le-ta se ni dal motiti in govori naprej: „V veliko čast si štejemo, da . . .“ Pri teh besedah Gregorčič vstane in ostentativno zapusti dvorano. Mislimo si lehko splošno razočaranje, ki je nastalo med poslušavci, govornik pa ni

končal svojega govora. Gregorčičevi prijatelji so se morali veliko truditi, da se je dal preprositi in je šel v dvorano nazaj; zagotoviti pa so mu morali poprej, da bo imel ves večer mir pred „govori“. V svoji skromnosti Gregorčič ni hotel, da bi se ga v njegovi navzočnosti hvalno omenjalo.

Drugi dan po aferi so se sešli omenjeni prijatelji pri kosilu v gostilni. Gregorčič, Krilan in Resman so govorili ves čas v verzih, duhoviti Erjavec je pridejal včasih kako modro, in bila je res prava neprisiljena zabava v ožji prijateljski družbi.

O naši narodni zavesti ni imel posebno velike vere. „Mi Slovenci smo žalibog premalo vztrajni“, pravi v nekem pismu. „Naše navdušenje je podobno le zažganemu škopniku slame, nekaj trenotkov lep, velik plamen, a potem kupček pepela, drugega nič; — gorel ni niti tako dolgo, da bi si pri njem človek skuhal kropa za večerjo. Tako se godi vsaki ideji, ako se ji pridno ne donaša kurjave. Neti in neti, da plamen, ki si ga vnel, ne vgasne.“ In vendar Gregorčič ne obupa. Svojega prijatelja navdušuje za narodno delo. Vztrajnost premaga vse težave. Poslušajmo, kako uči svojega prijatelja!

„Kar se tiče Tvoje tožbe o življenju — no! to vem tudi jaz, da mnogo prida ni; a pri vsem tem menim, da sodiš nekaj preostro. Vsega Ti ni dalo, česar si iskal, vsi ideali se ne bodo vresničili — a nekateri, menim, da vendar-le! Ako ne vidiš pri svojem delovanju kar naglo očitnega ploda — ne obupaj! Jaz sem pa pre-

pričan, da delo poštenega in značajnega moža ne ostane brez vpliva in sadu! Vsako zrnce ne rodi, a vsako tudi ne strohni! Delaj naprej in uveril se boš, da nisi živel zastonj!“

Kaj ne da, lepi, vzvišeni nauki!

Pri vsem svojem težkem in neprijetnem življenju Gregorčič vendar ni popolnoma izgubil humoristične žile. O priliki svojega bivanja v Ribnici 1906, ko je bil dobre volje, je zložil prijatelju Gruntarju te-le verze:

Oj, ta stari naš Ignacij,
je ljubitelj vil in gracij.
Vila vsaka, če je živa,
njemu pa je dopadljiva,
Vilo vsako on vesel
rad bi kušnil in objel.

Te verze je trenutkoma napisal na kos časopisnega papirja.

Njegov humor dobro označuje tudi tole:

Neki gospod mu je bil poslal v presojo sonet, ki pa je imel menda 17 verzov.

Pesnik mu je odgovoril:

Oj, Marko, moj Marko!
Pred Bogom Ti svet si in velik poët,
todà za ‚sonet‘
prav tak si, ko „čič je za barko“.
Oh, parce
„sonettis“, mi Marce!

Če je potreba nanesla, je segel tudi po ironiji in sarkazmu. Satirične vsebine so na primer pesmi, ki jih je leta 1901. objavljal v „Gorici“. O njih se je izrazil v pesmi „Panj sršenov“ tako-le:

Čebel ne gojim,
gojim zdaj — sršene,
še precej strupene. —
Sršenov pa polhen je panj,
kako skrbim zanj!
Skrbno jih kot oče redim
in kakor ‚profesor‘ učim:
zlete naj mi, kamor velim!
Odprl sem njih ul
in roj se iz njega je vsul –
ne vem pa, če moje naročbe je čul.
A moji sršeni
zares so pošteni,
ne vem pa, kje želo puste — — —
A če te je vpičil — sršen pač kriv ni,
najbrž si nadražil ga — ti.

Življenja Gregorčič ni sovražil. Vedel je, da je vse, kar je na svetu, delo nezmotnega Stvarnika. Vsaka stvar ima svoje mesto v prirodi. Tako tudi ženska; ona je ustvarjena, da lajša in slajša možu težke življenjske poti, mu vodi gospodinjstvo in vzgaja otroke.

Nekega dne se je izprehajal po svojem vrtu, premišljal je o svetu in življenju in zapisal potem te verze:

Čemu li se čudiš, da siv že mož
z dekletcem mladim in cvetnim se ženi?
Saj tudi pomladje, prepolno rož,
najbližje stoji pri zimi studeni.
Da, blizu sta res, a skupaj nikdár,
in če sta vkup, sta gotovo si v kvar:
v objemu tem pač bo zimi skopnetí,
oh, ali pa mlademu cvetju umreti.

Vobče se ozira Gregorčič v svojih poezijah, kadar govori o ljubezni, na slovensko dekle kot tako. Pri pesmi „Ne zveni mi!“ na primer

je mislil prijatelj, da je imel Gregorčič v mislih Adelo, sestro pesnika Krilana. Pesnik pa mu je odgovoril: „«Ne zveni mi!» ni namenjena kakor ti sodiš, Adeli, nego vsaki pošteni in lepi deklici."

Nelepe ženske so se mu smilile. Rekel je: „Smili se mi vsaka ženska, ki ni obdarjena z lepoto; kajti ona še-le čuti, koliko da ji je narava s tem odvzela, ko vidi, kako se ponašajo njene lepe tovarišice z naravnim bogastvom — z lepoto." Gregorčičeva ljubezen do ženstva je bila samo idealna, taka, ki jo je lehko porabil v poeziji.

Njegov duh je vplival celo na njegovo okolico. Njegova kuharica Cila je znala skoro vse njegove poezije na izust; pa ne samo njegove, marveč tudi mnogo Prešernovih. Bila je tudi nekaj časa v službi pri drju. Sedeju, ki je bil takrat še kanonik. Pozneje je prišla Cila zopet h Gregorčiču. Med tem časom je postal dr. Sedej knezonadškof goriški. Nekoč so vprašale na sadnem trgu ženske Gregorčičevo kuharico: „Cila, zakaj si pustila kanonika Sedeja? Vidiš, zdaj bi bila lehko škofova kuharica!" Poštena Cila pa jim je odgovorila: „Škofov je dosti, Gregorčič je pa le eden!"

Maščevalnosti Gregorčič ni poznal. Sam je rekel: „Maščeval se ne bi nikoli nad nikomer, da bi mu škodovalo." Najboljši dokaz za to je dejstvo, da se je udeležil pogreba nekega sobrata duhovnika, ki je bil vir njegovega preganjanja.

Odpustil je svojim nasprotnikom tudi preganjanje in napade, s katerimi so mu grenili življenje od leta 1882. naprej; sicer pa teh napadov

ni nikdar pozabil in boleli so ga še dolgo časa. — Dokaz, kako so ga skeleli ti udarci, je pesem „Mahniču“, ki je privrela iz njegovega ranjenega srca 15. vel. travna 1902. Znani napadi v „Slovencu“ in „Rimskem Katoliku“ so neizmerno oškodovali naše slovstvo. Dne 10. rožnika 1901. je pisal Gregorčič prijatelju: „Mahnič et comp. sta mi snedla najbrž dva zvezka.“ V neki pesmi pravi:

Od bratov je prišla grenkost,
od njih pozneje i sladkost,
obojno pomnil bom do groba. —
Vse bratom zlobnim odpustim,
a dobrim srečo vso želim.

Če je obolel, so mu morali prijatelji silno prigovarjati, da je sprejel zdravnika. Ko je prišel v Ribnico, ga je čakala vsak dan pred zajtrkom in pred obedom na mizi bela tekočina, sanatogen, zmešan z vodo. Dasiravno je bil docela uverjen, da mu to ne bo nič koristilo, je vendar z neko resignacijo izpil, ni pa mogel drugače, dal je odduška svojim čuvstvom, rekši: „Dobro, sedaj na stara leta mi dajete zopet mlečce, samo mlečce, in jaz se pokorim kakor otroček!“

Njegova pesniška produktivnost tudi na stara leta ni usehnila. Slišali smo že o več pesmih, kako so nastale. Župnik Kurinčič pa pripoveduje o pesmi „V pepelnični noči“ tole:

„Samo o eni pesmi vem, kako jo je zložil, in sicer o oni prekrasni pesmi, zaradi katere je rajni dr. Zarnik jokal, ko jo je prvikrat v „Zvonu“ čital, namreč „V pepelnični noči“. Zložil jo

je v Rifenbergu. Pravil mi je, da je šel na Brje podučevat krščanski nauk. Nazaj grede je zagledal pokopališče rifenberško ter jel premišljevati; bil je razpoložen in še preden je došel domov, jo je imel zgruntano ter zvečer je bila že vsa napisana.“

Leto 1901. je bilo za Gregorčiča najhuje, a tudi najplodovitejše. Bolan je bil, v gmotnih stiskah je živel, a vendar je skoro vse pesmi tretjega zvezka v tem letu spisal. Malega srpana 1901 je pisal prijatelju Ivančiču:

„Komaj plazim okoli hiše. «Matte» moje noge so še bolj polne nadloge . . . Jaz delam s hitrostjo brzovlaka; od velike noči spisal sem pesmi okoli 70 in načrtov še polno. To mi je v tolažbo; delujoč pozabim na vse bolečine. Denarja res nimam. O novem letu so prišli «eksekutarji» zarubit mi 3 kotle in 2 omari — smejal sem se jim in pokazal, da davek je plačan. Zdaj zopet žugajo z rubežem na vse premično in nepremično. Smejal se jim bom zopet, ker mi niso osebno dostavili opomina in nimajo mojega podpisa v protokolu. Dal sem jim smeje v zadnjič vina, ko pridejo rubit, dam ga zopet.“

Nekoč je sedel v Gorici zopet pri „Zvezdi“ v družbi svojih prijateljev. Kar se raznese vest, da je preminil največji mož Jugoslovanov: vladika Stroßmayer. Vse navzoče je žalostna vest silno pretresla. Profesor Ivančič je spremljal pesnika do njegovega stanovanja. Ko mu je že hišna vrata odprl, mu je rekel, naj zloži spominu velikega moža pesem. Gregorčič pravi: „Kje vzeti misli? Saj sem mu že vendar posvetil 5 pesmi!“ Bilo je okrog

desetih, Gregorčič gre v svojo sobo in ob polnoči je bila že končana krasna dolga pesem na Stroßmayerja, ki so jo potem prinesli slovenski in hrvaški listi.

Gregorčič je dobro vedel za svoje najlepše pesmi, pa ni hotel nič povedati.

Rad pa je citiral iz drugih pesnikov. Citate iz raznih starih klasikov, iz Goetheja (posebno iz Fausta) je kar stresal kakor iz rokava. Tudi Ovid mu je bil pri srcu. — Jezik je imel za največji čudotvor. Prijalo mu je posebno primerjalno jezikoslovje, s katerim se je veliko bavil.

V politiko se pokojni pesnik ni vtikal, pač pa je zasledoval njen razvoj, obsojal domače prepire in ekstremne stranke. Popolnoma je bil prepričan, da se dajo doseči uspehi le s složnim delovanjem. Zato je izkušal leta 1899. preprečiti razdor na Goriškem. To se mu ni posrečilo in za svoje posredovanje je žel nehvaležnost in napade v časnikih. Na tak način izzvan, je objavljal leta 1901., ko je političen boj najbolj vihral, svoje politične satire v podlistku „Gorice". Politične pesmi je pisal že pred to dobo, na primer „Velegrajska kuga", „Blagovestnikom" itd. Bratomorne prepire je šibal v politični pesmi „Veliki bolnik". V še ne natisnjeni poslanici „Carju Nikolaju" je prosil ruskega vladarja, da se naj usmili Poljakov, ki jih hočejo zatreti Nemci. — Značilna je želja, ki jo je izrazil Gregorčič ljubljanskemu županu Hribarju dne 23. kimavca 1901, pisoč:

„Prosim, pomisli, ali bi bilo res nemogoče zbližanje obeh slovenskih strank. Seveda bi morala

vsaka stranka nekoliko odnehati. Ti bi bil pri tem najboljši posrednik.“

V prijateljski družbi je postal rad vesel. Ob takih prilikah je bil duhovit, včasih tudi zbadljiv; ljubil je duhovit in dovtipen pogovor in želel je v svoji porednosti le izzvati kak duhovit odgovor. In če se mu je to posrečilo, tedaj se je prav prisrčno smejal. Tudi če mu je kdo odgovoril z enakim orožjem — s sršenom, je bil zadovoljen. — Gregorčič je rad vpletal rime, kadar je govoril; rimovane so bile večinoma njegove napitnice in pisma njegova so polna rim; celo v naslovih so mu rabile (dne 29. vinotoka 1902 je pisal prijatelju Ivanu Hribarju; v naslovu te dopisnice stoji: „I. Ljubljane meščan, I. Slovenije župan“).

Značilno za Gregorčičevo pevsko žilo je gotovo tudi to, da je delal verze še skoraj neposredno pred svojo smrtjo.

Za zadnji svoj imendan (28. vinotoka 1906) je dobil nebroj čestitk od vseh strani.

Na neko voščilo je odgovoril tako-le:

Že tisoč in tisoč voščil sem dobil,
ko prej pred voščili, slej „srečen“ sem bil
in vem, da ni vaša voščila
ne bodo nikdar se spolnila;
a vendar veselje srcé mi prešinja,
če kdo se v daljavi me včasi spominja.

Po posvetnih dostojanstvih Gregorčič ni hlepel. V svojih poezijah večkrat fino ironizira pehanje za redovi in odlikovanji. Leta 1901. je posvetil Ivanu Hribarju pesem, ki se začenja:

Pač križev si imel dovolj,
a zlatega ne križa. —
Zato jaz cenim te tembolj,
to viša Te, ne niža.

Značilna za njegovo naziranje glede odlikovanja je sledeča anekdota:

Neki gospe se je sanjalo, da mu je pripela na prsi veliko redov. Ko je Gregorčič o tem zvedel, se je smejal in rekel: „Toliko redov! o katerih se meni nikoli ne sanja. Saj bi tudi nobenega ne sprejel; pa čemu o tem govoriti, ko pač nikomur ne pride na um, da bi mi ga ponudil!“

Kaplan je ostal vse svoje življenje, kakor si je bil obljubil pri nastopu svoje prve službe v Kobaridu. Postal bi bil lehko več; saj je imel zmožnosti in darove, kakor malokdo. Pa bil je preskromen. —

*

Ni bogato Gregorčičevo življenje velikih dogodkov, ni igral v zunanjem svetu velike uloge; težišče njegovega bogastva je bilo v njegovi duši, v njegovem srcu; in to bogastvo, ki je last nas vseh, ne bode usahnilo tako dolgo, dokler se bo govoril slovenski jezik.

Gregorčiču spomenik!

Slovensko ljudstvo!

Ali je kdo med Teboj, čigar uho se še ni naslajalo ob nebeških glasovih „Nazaj v planinski raj!“, „Eno devo le bom ljubil!“, „Zvezda mila je migljala!“ ...?

In kdo izmed Tebe še ni slišal deklamovati „Oljki“, „Kmetski hiši“, „Naš čolnič otmimo!“ ...?

Srce ti je pač malone zastajalo radosti, ko je ob sladkih zvokih te pesmi ali ob ljubko žuborečem potoku nje zveneče besede nanj legel čudoviti žar svete poezije. In skozi nežno kopreno te svete poezije si zrlo in poslušalo, „kar gledalo ni oko, uho ni čutilo posvetno“: duša ti je tiste trenotke plavala v prelestnem kraljestvu umetnosti. In to je bilo kraljestvo slovenske umetnosti. Tvojemu srcu je takrat govoril velik umetniški genij, ki ga je milostno nebo naklonilo slovenskemu narodu. Ta genij pa je bil — Simon Gregorčič.

Danes Gregorčiča ni več med nami. Nedavno tega se je iz solnčne Gorice po širni Sloveniji raznesla pretresujoča vest, da je „soški slavec“ utihnil za vselej, da je umrl Simon Gregorčič.

Ne, ni umrl!
Še duh njegov živi med nami,
na delo nas budi in drami.
Umrl on ni,
v nesmrtnih delih mož živi!

A obenem ž njim v teh nesmrtnih delih živi in bo od roda do roda živela njegova in naša mati, ki jo je njen veliki sin ljubil „iz srca globin", ki je bil njen ponos in ki jo je proslavil pred svetom — mati Slovenija.

Slovenci! Kdor slavnih prednikov ne časti — njih naslednik biti vreden ni!

Pokažimo, da znamo ceniti svoje velmože, da se zavedamo, kak biser je s poglavjem „Simon Gregorčič" vdelan v oni okvir, ki se imenuje slovenska literatura! Postavimo velikemu pesniku ne le v svojem srcu, marveč tudi na zunaj, vsemu svetu viden spomenik!

A ves narod naj bi postavil ta spomenik, kakor je ta najzvestejši sin matere Slovenije ljubil ves narod!

V to svrho se je v Gorici osnoval „Osrednji odbor za Gregorčičev spomenik" ter si postavil nalogo poskrbeti, da se pesniku Simonu Gregorčiču v rojstno hišo na Vrsnem vzida spominska plošča in na gomili tam „v planinskem raju" pri Sv. Lovrencu postavi dostojen nagrobnik. Če le mogoče — in to v smislu velikega pokojnika — pa bi se naj mu postavil še živ spomenik, čegar piedestal bi bila šola. Oblika kipa na tem piedestalu (ustanove, Gregorčičev dom...) pa naj dogovorno določi celokupni slovenski narod

potom osrednjega odbora in lokalnih pododborov.

Rodoljubi!

Da čimpreje dosežemo, kar nam veleva sveta dolžnost, se obračamo do vas, kar vas je, brez razlike stanu in mišljenja, z iskreno prošnjo za požrtvovalno sodelovanje Gregorčičevemu spomeniku v prid. Prirejajte zlasti v ta namen Gregorčičeve slavnosti in veselice in seznanjajte na njih množico z velikim pesnikom! S tem storite dvakrat rodoljubno delo.

A vsem nam spričo velike oddolžitve napram pesnikovemu geniju bodi geslo:

Ne samo, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan!

Ivan Berbuč, prof. v pok. in dež. odbornik, predsednik; Matija Rutar, deželnosodni svetovalec, podpredsednik; Josip Ivančič, prof. v pok., blagajnik; dr. Ivo Šorli, notarski kandidat, dr. Karol Ozvald, prof., Franc Sivec, vaddniški učitelj, tajniki; Ivan Kokošar, mestni župnik, Fr. Vodopivec, ces. svetnik, Andrej Ipavec, gimn. učitelj, Niko Omersa, gimn. učitelj, odborniki.

V Gorici, dne 6. grudna 1906.

*

Opomba. Doneske, ki se v časopisih objavijo, sprejema profesor Josip Ivančič, Gorica, Korenjski trg št. 8, kakor tudi vsak odbornik.

Pripomnja.

Simon Gregorčič je bil neumorno delaven za „Šolski dom“ v Gorici. O tem svedoči pričujoča knjižica na mnogih mestih. Še en dokaz pesnikove vneme za imenovano narodno vzgajališče! V znani rodoljubni hiši v Ribnici, kjer se je bil Gregorčič nastanil lani za nekaj tednov, je kmalu po svojem prihodu nagovoril svoja gostitelja, da naj pristopita „Šolskemu domu“ za ustanovnika. Ta želja se mu je izpolnila nekega večera, ko je otožen tičal v svoji sobi. Gospa je premišljevala, kako bi razvedrila žalostnega gosta. Zdravilo, ki se ga je nenadoma spomnila, je pomagalo. Prinesla je in položila predenj 400 K — ustanovnino „Šolskemu domu“ za se in za soproga in hipoma je zažarel pesniku obraz in razvedrilo se mu je oko.

Željo blagopokojnega Simona Gregorčiča hoče izvrševati založnik njegovega življenjepisa i sedaj, zato je določil, da dobi čisti donesek te knjižice pesnikov ljubljenec „Šolski dom“ v Gorici.

Ko segajo rojaki po tem spisu, naj bi se spomnili tudi Gregorčičevega spomenika. Marsikdo

v ta namen še ni ničesar žrtvoval. Pošiljajočemu naročnino za pesnikov življenjepis se nudi prilika, da doda nekaj novcev, ki se obrnejo za Gregorčičev spomenik.

Ali res ne moremo utrpeti majhnega denarnega daru za proslavo velikega pesnika, ki nam je vse dal, kar je imel?

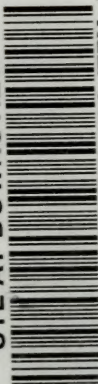

V LJUBLJANI, 1907

NATISNILA „UČITELJSKA TISKARNA"

ZAL. IGN. GRUNTAR

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 13 25 05 014 9